

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

# ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΓ' • ΤΕΥΧΟΣ 11 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004

*Καλά Χριστούγεννα*



*Ευλογημένο τὸ 2005*

# ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μήνυμα ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν	σελ. 3
Δέηση κατὰ τὴν Θ. Λειτουργία τῶν Χριστουγέννων	σελ. 4-6
Τὸ «φῶς» στὴν Εἰκονογραφία τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ Κων. Π. Χαραλαμπίδη,	σελ. 7-10
Χριστούγεννα στὸ Ἅγιον Ὄρος Ἰ. Μ. Χατζηφώτη	σελ. 11-12
Ὁ Ἄορατος Κόσμος - Οἱ Ἄγγελοι Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν	σελ. 13-15
Ἡ Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία καὶ ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων Ἄ. Σταυροπούλου - Στ. Κουμαροπούλου	σελ. 16-18
Ὁ κληρικὸς-αὐτόματο Πρωτοπρ. Βασιλείου Θερμοῦ	σελ. 19-20
Ἡ Θεία Κοινωνία Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαθανασίου	σελ. 21-22
Ἱερὸς Ναὸς Ἁγίου Ἀντωνίου Βεροίας - Ἐκατὸ Χρόνια	σελ. 23
Εἰδήσεις καὶ Σχόλια Κωνσταντίνου Χολέβα	σελ. 24-25
Ἡ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου Ὄρησκευτικῶν Ἡγετῶν	σελ. 26
Ἰδέες - Προτάσεις - Προτιμήσεις	σελ. 27
Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου	σελ. 28
Εὔρετήριο τόμου ΝΓ'	σελ. 29-30
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ	σελ. 31



**ΕΞΟΦΥΛΛΟ:**  
Νικολάου Γύζη  
«Ἡ Παναγία  
μέ τους Ἀγγέλους»

## ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ τοὺς ἱερεῖς

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ  
Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

Διεύθυνση Διαδικτύου τῆς Ἐκκλησίας  
<http://www.ecclesia.gr>  
Ἡλεκτρονικὴ διεύθυνση:  
e-mail: [contact@ecclesia.gr](mailto:contact@ecclesia.gr)

**ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ**  
τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης  
Ἑλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ὑπὸ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων  
τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς  
Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

**ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ**  
Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱ. Συνόδου  
Ἀρχιμ. Χρυσόστομος Σκλήφας

**ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:**  
Κωνσταντῖνος Χολέβας

**ΣΥΝΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ:**  
Ἰ. Μ. Χατζηφώτης

**ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:**  
Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη

**ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ -**  
**ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ**  
**ΕΚΚΛΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕΕ**

Σόλωνος 98, 106 80 Ἀθήνα  
Τηλ.: 210 3661200, Fax: 210 3617791  
<http://www.livanis.gr>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΘΗΝΩΝ

**ΜΗΝΥΜΑ**  
**ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΟΙΣ**  
**2004**

Τὸ μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο ἱστορικὸ γεγονός πού γιορτάζουμε σήμερα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας, ὀριοθετημένο μὲ ποίηση ἐμπνευστικὴ καὶ δραματουργία ἀνυπέβλητη, μουσικὴ καὶ ἀγιογραφία, λατρευτικὴ μεγαλωσύνη καὶ γνησιότητα κάλλους, μᾶς ἐπιβάλλει ἀνάλογη μὲ τὴ σπουδαιότητά του θεώρηση καὶ ἀνάλογη στάση καὶ ἀξιολόγηση, μακριὰ ἀπὸ θρησκόληπτες κενολογίες καὶ παιδαριώδη ρητορεύματα. Πρόκειται γιὰ ἓνα Μυστήριον πού μόνο μὲ τὴ σιγὴ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ τιμήσει. Ἄλλωστε «οὐ φέρει τὸ μυστήριον ἔρευναν».

Ὅμως ἂν δὲν μποροῦμε νὰ ἐξιχνιάσουμε τὸ μυστήριον καθ' ἑαυτό, μποροῦμε ὥστόσο νὰ νοιώσουμε τὴ χαρὰ γιὰ τὴ βεβαιότητα τῆς λύτρωσης διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἦλθε γιὰ ὅλους μας στὸν κόσμον. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι πράγματι ὁ Σωτῆρας μας γιατί μόνος αὐτὸς ἔνωσε στὴν Ὑπόστασή του τὴ θεία του καὶ τὴν ἀνθρώπινή μας φύση, χαρίζοντάς μας τὴν αἰώνια ζωὴ. Οἱ διάφοροι ἀνὰ τοὺς αἰῶνες αἵρετικοί, ἀπὸ τοὺς Δοκητὲς μέχρι τοὺς Χιλιαστὲς, προσπάθησαν νὰ λύσουν ὀρθολογιστικὰ τὸ μυστήριον προσθέτοντας ἢ ἀφαιρώντας κάτι ἢ ὀλόκληρη τὴ μία ἀπὸ τὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τῶν παραχαράξεων αὐτῶν ἀγωνίσθησαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μὲ πολλές θυσίες, καὶ διεφύλαξαν τὸ δόγμα ἀκέραιο. Πρέπει ὁ ὅλος ἄνθρωπος νὰ προσληφθῇ ἀπὸ τὸν ὅλον Θεὸ γιὰ νὰ σωθῇ, γιατί καθὼς χαρακτηριστικὰ λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος «Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, καὶ ἀθεράπεντον. Ὁ δὲ ἦνωται τῷ Θεῷ τοῦτο καὶ σώζεται» (P.G. 37, 181). Αὐτὴ τὴν

πίστι ἐκράτησε ἡ Ἐκκλησία καὶ αὐτὴν διδάσκει σὲ πείσμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ συγκρητισμοῦ πού ἐπηρεάζουν σήμερα μεγάλη μερίδα ἀνθρώπων.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς διευκολύνει τὴ σύγχυση, καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ λέγουν: «*Τί σημασία ἔχει τί δόγμα πρεσβεύεις. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος καὶ ἐδῶ κι ἐκεῖ*». Καὶ ἄλλοι προεκτείνουν τὸ ζήτημα σὲ μιὰ τραγελαφικὴ προσομοίωση τοῦ Χριστοῦ μὲ ἄλλους μύστες θρησκείων καὶ ὁμολογιῶν. Πρόκειται γιὰ πλάνη. Δὲν μᾶς σώζει ὅποιαδήποτε πίστη στὸ Χριστό, ἀλλὰ ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἰδεολογικοποιημένος Χριστιανισμὸς δὲν θεωρεῖ ἀναγκαία τὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πού λυτρώνει ὅλα τὰ μέλη.

Ἐφέτος ζοῦμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ λαχτᾶρα τοῦ ἀνθρώπου νὰ στηριχθῇ στὴ πίστη του. Πρόκειται γιὰ ὑπαρξιακὴ ἀνάγκη, πού γίνεται πιὸ ἐπιτακτικὴ ὕστερα ἀπὸ ἀπογοητεύσεις πού ὁ λαὸς μας γεύεται συνέχεια πότε ἀπὸ τὴν διεθνή ἀδικία καὶ πότε ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς καθημερινῆς ἐπιβίωσης. Ἡ στροφὴ του πρὸς τὴν Ἐκκλησία πρέπει νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν ὀρθὴ καὶ ἀκαινοτόμητη πίστη, ἂν θέλουμε νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὴ φολκλορικὴ μετασκευὴ τῶν Χριστουγέννων σὲ λεηλατημένο παραμῦθι μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κινηθῇ ἡ ἀγορὰ καὶ νὰ διασκεδάσει ὁ κόσμος.

Σᾶς εὐχομαι Χριστιανικὰ  
Χριστούγεννα – Χρόνια Πολλά.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ  
† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ



## Δέηση κατά τὴν Θ. Λειτουργία τῶν Χριστουγέννων

**Ὁ Διάκονος:** Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός... Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν...

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν Χριστοδούλου...

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους...

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, τῶν ἐν στενοχωρία, θλίψει, δοκιμασία, διωγμοῖς, ταλαιπωρία, πολέμοις, ἀνεχείαις, πτωχεία, ἀνεργία καὶ περιστάσεσιν ὄντων ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Κυρίου.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ πάντων τῶν ἐργαζομένων καὶ τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας αὐτῶν τιμίως καὶ ἐναρέτως καλυπτῶντων, τῶν μισούντων καὶ ἀγαπῶντων ἡμᾶς καὶ πάντων τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἐτι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι... Ἐτι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι...

**Ὁ Ἱερεὺς τὴν εὐχήν:**

Κύριε καὶ Θεέ μας, Ἐσὺ πού ἀπὸ ἀπόλυτη ἀγάπη προσέλαβες τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ σαρκώθηκες, διὰ τῆς Παναχράντου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, γιὰ ὅλους ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ τὴ δική μας σωτηρία, προκειμένου νὰ θεώσεις τὴν ἀνθρώπινη φύση, στρέψε τὸ βλέμμα Σου πάνω μας, τούτη τὴν ἡμέρα τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεώς Σου, κατὰ τὴν ὁποία Σοῦ ἀφιερώνουμε τὸν πλοῦτο τῆς Ὄρθοδόξου Θεολογίας καὶ Σοῦ προσφέρουμε τὰ κτιστὰ δῶρα τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας, με εὐγνωμοσύνη ψυχῆς καὶ ἐσωτερικῆ ἀγαλλίαση. Στείλε,

Κύριε, τὴν ἐξ ὕψους δύναμή Σου, οὕτως ὥστε, με ὀδηγὸ τὴ δική Σου γνώση, νὰ παρέχουμε στοὺς συναθρώπους μας μαρτυρία πίστεως καὶ ἀγάπης καθημερινά, ἀπεκδεχόμενοι τὴν παρὰ Σοῦ πρὸς ὅλους μας προσφερθεῖσα σωτηρία, πορευόμενοι στὴ ζωὴ μας ὡς τέκνα φωτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιτελώντας ὅλα ὅσα Σὲ εὐαρεστοῦν.

Ὅλοι μας, Κύριε, πλησιάζοντας νοερῶς

τὴ Βηθλεέμ, Σὲ ἀντικρύζουμε νεογέννητο βρέφος, τὴ στιγμή πού ὅλη ἡ κτίση Σὲ εὐχαριστεῖ με τὸ δικό της μοναδικό τρόπο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς, βλέποντας τὴν ἀπεριόριστη συγκατάβασή Σου,

με ὕμνους καὶ πνευματικὲς ᾠδές, Σὲ λατρεύουμε, με ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μας. Ἐσένα πού εἶσαι ὁ μόνος Θεὸς στοὺς αἰῶνες.

Δύο χιλιάδες καὶ τέσσερα χρόνια πέρασαν, Κύριε, ἀπὸ τὴν εὐλογημένη ἐκείνη νύχτα, κατὰ τὴν ὁποία στρατιὲς Ἀγγέλων, βλέποντας τὸ κατάντημά μας, ἔψαλαν θριαμβευτικὰ τὸν ὕμνο τῆς ἀθάνατης καταλλαγῆς μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ κήρυξαν σ' ὅλο τὸν κόσμο τὴν εἰρήνη, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ λύτρωση, μιλώντας γιὰ τὴν καινὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ βεβαιώνοντας γιὰ τὴν καταλλαγὴ τῶν ὅλων. Ὅμως, οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἔπεσαν σὲ ποικίλους πειρασμούς, ἀκολούθησαν περισσότερο τὸ σκοτάδι παρὰ τὸ φῶς, ἐπιτελοῦντες φαῦλες πράξεις ἀπανθρωπίας. Γι' αὐτὸ γέμισε ἡ γῆ ἀπὸ κακία, ὀδύνη καὶ μῖσος. Πολλαπλασιάστηκαν, Κύριε, οἱ ἀνομίες μας καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀνθρώπων ρέουν σὰν ποταμὸς.

Μετὰ τὸ «*Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον...*» τῆς Θ. Λειτουργίας τῶν Χριστουγέννων, στὴν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἀναπέμπεται ἡ ἀκόλουθη δέηση, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξηγηθεῖ στοὺς πιστοὺς ὁ σκοπὸς τῆς, δηλαδή ἡ προσευχή μας ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκαις εὐρισκομένων ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀλληλεγγύη πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους στὴ ζωὴ ἀδελφούς μας. Μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι μπορεῖ νὰ εἶναι παράδειγμα πρὸς μίμηση τὴν παραθέτουμε πλήρη.

Πάγωσε ή αγάπη, ή εύσπλαχνία χάθηκε και ή δυστυχία έπικράτησε.

Και τώρα, στρέφοντας τὸ νοῦ σὲ Ἑσένα, αντικρύζουμε τὰ ἀποτελέσματα τῆς πονηρίας μας, ένθυμούμενοι τοὺς πάσχοντες ἀδελφούς μας σ' ὄλο τὸν κόσμο, ἀλλὰ και ὄλους ὄσοι ἀγωνίζονται τὸν καλὸν ἀγώνα τῆς ἀρετῆς. Για ὄλους αὐτοὺς ίκετεύουμε και παρακαλοῦμε:

1. Μνήσθητι, Κύριε, τοὺς ἀδελφούς εύσεβῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν σ' ὄλόκληρο τὸν κόσμο πὸ βιώνουν δοκιμασίες, διωγμούς και στερήσεις.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

2. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἑκατομμύριων τῶν προσφύγων στὸν κόσμο, ἐκείνων πὸ ἐγκαταλείπουν τὶς πατρίδες τους ἐξαιτίας πολέμων, θεομηνιῶν, διακρίσεων, ἀνελεύθερων καθεστώτων, φτώχειας και κακοπάθειας.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

3. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀδελφῶν μας, ὄπου γῆς, πὸ ἀγωνίζονται για τῆ διαφύλαξη τῆς ἔθνικῆς τους ἀνεξαρτησίας και τοῦ δικαιώματος νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὶς ὄποιες ἔξωθεν ἐξαρτήσεις και τὶς ἄνομες ἐπιδιώξεις τῶν ισχυρῶν τῆς ἐποχῆς.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

4. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν πτωχῶν, τῶν πεινασμένων, τῶν ἀστέγων, ὄσων στεροῦνται ιατρικῶν και φαρμακευτικῶν φροντίδων και τῶν ἑκατομμύριων παιδιῶν τοῦ τρίτου κόσμου πὸ βρίσκονται στὸ χεῖλος τοῦ θανάτου.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

5. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν οικογένειῶν πὸ κλονίζονται και διαλύονται ἐξαιτίας τῶν ἀνθρωπίνων ἐγωισμῶν, τῶν παιδιῶν πὸ πέφτουν θύματα τῆς γονεϊκῆς ἀσπλαχνίας και κακοποίησης, τῶν νέων πὸ στεροῦνται τῆς θαλπωρῆς τῆς οικογενειακῆς ἐστίας, καταφεύγουν στὰ ναρκωτικά και ζοῦν στὸ περιθώριο.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

6. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀσθενῶν, τῶν

ἀνιάτως πασχόντων, τῶν προσβεβλημένων ἀπὸ λοιμῶδη νοσήματα, ὄλων ὄσοι σηκώνουν τὸ Σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου κουβαλώντας τὰ στίγματα τῆς κοινωνικῆς ἀπομόνωσης, τοὺς φορεῖς και τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ AIDS.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

7. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀνέργων ἀδελφῶν μας, πὸ ἀντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό και ἀπογοήτευση τὴν ἐπιβίωσή τους, τοὺς ἀποκλεισμένους νέους πὸ ψάχνουν μία εύκαιρία νὰ προσφέρουν και νὰ δημιουργήσουν, χωρὶς νὰ βρίσκουν διεξόδους στ' ἀδιέξοδά τους.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

8. Μνήσθητι, Κύριε, ὄλων τῶν πνευματικῶν, ἔθνικῶν και κοινωνικῶν ἐργατῶν, τῶν Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, πὸ διακονοῦν τὴν κατὰ Θεὸν προκοπή τῶν πιστῶν, ἐκείνων πὸ με εύσυνειδησία ὑπηρετοῦν τὴν ἔθνικῆ μας παιδεία, με πιστότητα στὴν Ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας, τῶν ιατρῶν, τῶν νοσοκόμων, πὸ ἀπαλύνουν τὸν ἀνθρώπινο πόνο, τῶν στελεχῶν τοῦ Στρατοῦ μας και τῶν στρατευμένων νιάτων μας, πὸ στηρίζουν τὴν ἔθνικῆ μας ὑπερηφάνεια και ἀνεξαρτησία, τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους, τῶν ἐπιστημόνων και ἐρευνητῶν πὸ ἀνακαλύπτουν στὰ ἔργα τους τὸ Θεὸ και τὸν ἄνθρωπο, τὸ ὑπέροχο κόσμημα τῆς δημιουργίας, καθὼς και τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας. Για ὄλους αὐτοὺς, Σὲ ίκετεύουμε και παρακαλοῦμε.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

9. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐμπόρων πὸ διακινοῦν τὰ ἀγαθά, ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὰ διανοήματά τους τὸ ἐνδεχόμενο κερδοσκοπίας και αἰσχροκέρδειας, ἀλλὰ και τῆς ἐξυπηρέτησης τοῦ ἰδίου συμφέροντος, τῶν ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας, τῶν ἐργαζομένων στὸν ἰδιωτικὸ και δημόσιο τομέα, φύλαξέ τους ἀπὸ τὰ χέρια σκληροκαρδων και ἀπάνθρωπων ἐργοδοτῶν.

**Ὁ Χορός:** Κύριε ἐλέησον.

10. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς νεολαίας τῆς πατρίδας μας και εύλόγησέ τὴν. Δῶσε

στους νέους μας ζήλο για να εργάζονται έργα αγαθά, πρόσθεσε σ' αυτούς πίστη, απομάκρυνε από αυτούς κάθε διαβολική ενέργεια και ενίσχυσε τη δημιουργική τους πνοή για να καλλιεργούν τις Θείες Σου εντολές.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

11. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν πολυτέκνων γονέων, τῶν φιλοτίμων καὶ φιλοπόνων μητέρων, τῶν ἐργαζόμενων μητέρων, τῶν ἀγωνιστῶν Χριστιανῶν, τῶν ὁμολογητῶν τῆς πίστεως, τῶν ἐργατῶν βαρέων καὶ ἀνθυγιεινῶν ἐπαγγελμάτων, τοὺς ἀδικουμένους, τῶν ταπεινῶν καὶ καταφρονεμένων. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς Σὲ ἱκετεύουμε καὶ παρακαλοῦμε.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

12. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀρχόντων μας, ἐντύπωσε ἀγαθὲς σκέψεις στὶς καρδιές τους γιὰ τὴν Ἐκκλησία Σου καὶ τὸ λαό Σου καὶ κατεύθυνε τὰ διανοήματά τους σὲ κάθε ἔργο ἀγαθὸ πὸ Σὲ εὐαρεστεῖ.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

13. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν μας καὶ δώσε στὸ ἔκκρεμοῦν μεγάλο ἔθnikό μας πρόβλημα δίκαιη καὶ βιώσιμη λύση.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

14. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν λαῶν πὸ βιώνουν τὰ ἀποτελέσματα τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων καὶ ζοῦν ὑπὸ τὸν φόβο τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν, θύματα τῆς ἀνθρώπινης μισαλλοδοξίας καὶ φαυλότητος.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

15. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀγροτῶν μας, πὸ καλλιεργοῦν μὲ τὸν ἰδρώτα τους τὴ γῆ, ὥστε νὰ ἔχουν καλὲς καιρικές συνθήκες γιὰ νὰ ἀπολαμβάνουν καλὴ σοδειὰ καὶ ἄνετο εἰσόδημα πρὸς κάλυψη τῶν βιοτικῶν τους ἀναγκῶν.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

16. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Χάρισέ τους ἀνεξαρτησία γνώμης, δικαιοκρισία καὶ ἀπροσωπὸληπτη ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου πρὸς προστασίαν τῶν ἀδυνάτων καὶ ἐμπέδωση

τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν πολιτῶν πρὸς τὸ θεσμὸ τῆς δικαιοσύνης.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

17. Μνήσθητι, Κύριε, τοὺς ναυτικούς μας πὸ διαπλέουν τὰ πελάγη καὶ φύλαγέ τους ἀπὸ ναυάγια, περιπέτειες καὶ δυσκολίες, ὥστε νὰ ἐπιστρέψουν σῶοι καὶ ὑγιεῖς στὶς οἰκογένειές των.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

18. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν δημοσιογράφων, πὸ ὑπηρετοῦν στὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐπικοινωνίας καὶ δίδε τους φωτισμό, ἀντικειμενικότητα καὶ καλωσύνη, ὥστε νὰ μεταδίδουν τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ συμβάλλουν στὴν σωστὴ πληροφόρηση τοῦ λαοῦ.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

19. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς Πατρίδος μας Ἑλλάδος καὶ εὐλόγησε τὴ γῆ καὶ τοὺς κατοίκους της. Χάρισε σὲ ὅλους μας τὴν αἴσθηση τῆς ἀξιοπρέπειας ἐμπρὸς στὶς ἔθνικὲς ἀδικίες ἐχθρῶν καὶ φίλων, κράτησε ἀκμαῖο τὸ ἠθικὸ μας ἐμπρὸς στὶς παντοδαπὲς προκλήσεις, ἐνδυνάμωσε τὴ πίστη μας στὸ Θεό, πὸ εἶναι βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς μας, καὶ ἀπέλασε μακριὰ μας κάθε κίνδυνο βίας, πολέμου, θεομηنيῶν καὶ κακῶν συγκυριῶν.

**Ὁ Χορός:** *Κύριε ἐλέησον.*

20. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς Ἁγίας Ὁρθόδοξου Ἐκκλησία Σου, στερέωσε τὶς βάσεις τῆς ἐνότητάς Της στὰ πλαίσια τῆς ἀγάπης, τῆς ὁμόνοιας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἀπομάκρυνε τὶς ὅποιες διαφορὲς καὶ ἀντιπαραθέσεις, γιὰ νὰ πορεύεται στὸ χρόνο ἰσχυρὴ καὶ εἰρηνικὴ, ὀδηγώντας τὸ λαό Σου στὸ δρόμο τῆς σωτηρίας καὶ δοξάζοντας τὸ πάντιμο καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά Σου, καθὼς καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τώρα καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων.

**Ὁ Χορός:** *ΑΜΗΝ.*

*Ἐνταῦθα ἅπαντες ψάλλομεν τὸ «Σὲ ἕμνοῦμεν...» καὶ ἀκολουθεῖ ἡ Ἀπόλυσις τῆς Θείας Λειτουργίας.*



## Τὸ «φῶς» στὴν Εἰκονογραφία τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ

Τοῦ Κων. Π. Χαραλαμπίδη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ  
Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Εἰκόνα τῆς I. M. Καρακάλλου, 1840

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη, ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες, υἱοθέτησε στὴν εἰκονογραφία τοῦ μεγάλου γεγονότος τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ μερικὰ στοιχεῖα ποὺ διέκριναν τὴ γέννηση τοῦ Θεανθρώπου ἀπὸ κάθε ἄλλη γέννηση ἑνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ σταθερὰ στοιχεῖα ὑπῆρξε ἡ παρεμβολή, κοντὰ στὴ φάτνη, τοῦ βοδιοῦ καὶ τοῦ γαῖδουριοῦ. Ἡ προσθήκη αὐτῆ στηρίζεται στὴ διήγηση τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (1, 3) καὶ τοῦ προφήτη Ἀβρααμ (3, 2) καὶ συμπεριλήφθηκε στὴν ἀπεικόνιση τῆς χριστολογικῆς αὐτῆς σκηνῆς γιὰ νὰ καταδείξει τὴν ἀναγνώριση τῆς φύσης γιὰ τὸν ἀπόλυτο κύριό της.

Ἀργότερα προστέθηκε τὸ στοιχεῖο «φῶς» ποὺ ἔλαβε διάφορες εἰκονιστικὲς ὄψεις, ὅπως ἄστρο, ἄστρο μὲ οὐρὰ ἢ ἀκόμη ἀκτῖνες ποὺ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὸ θεῖο βρέφος.

Ὡς ἄστρο μόνο του, τυπικὴ ἀπεικόνιση τοῦ φωτός, διακρίνεται σὲ πολλὰ παλαιохριστιανικὰ μνημεῖα. Σὲ γνωστὸ ὕφασμα τοῦ θησαυροφυλακίου τῶν Sancta Sanctorum στὸ Βατικανό, τοῦ ΣΤ'-Ζ' αἰ., ὅπου ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἄστρο στὸν τύπο τῆς μαργαρίτας εἰκονίζεται ὑψηλά, ἐπάνω ἀπὸ τὰ δύο ζῶα. Ὅλα περικλείονται σ' ἓνα φυτικὸ κυκλικὸ πλαίσιο. Ὁ νεογεννηθεὶς Χριστὸς φέρει σταυρόσχημο φωτοστέφανο. Ἐνα ἄλλο κοπτικὸ ὕφασμα τοῦ Ε'-ΣΤ' αἰ., ἐκτιθέμενο στὴ Ν. Υόρκη, παριστᾷ τὸν Χρι-

στὸ στὴ φάτνη καὶ τὰ δύο ζῶα ποὺ τὸν θερμαίνουν. Στὴ μέση αὐτῶν παρίσταται ὀκτάκτινο ἄστρο. Σὲ ἀσημένιο βραχιόλι στὸ Κάιρο, τοῦ ΣΤ' αἰ., τὸ ἄστρο, ἀντίθετα παρυσιαίνει ἕξι ἀκτῖνες, ἐνῶ ἡ Θεοτόκος ἔχει χαρακτηριστικὰ, ποὺ προμηνύουν τὴν ἐπερχόμενη βυζαντινὴ τέχνη.

Τὰ φιαλίδια τῶν βορειο-ιταλικῶν πόλεων Bobbio, Monza καὶ τῆς γερμανικῆς Βόννης, προερχόμενα ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔχουν τὴν ἀπεικόνιση τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ ἄστρο. Καὶ τὰ τρία ἔργα ἀπεικονίζουν ναῖσκο, ποὺ δηλώνει μᾶλλον τὴν ἐκκλησία τῆς Γέννησης στὴ Βηθλεέμ καὶ τὴν εἴσοδο στὸ σπήλαιο μὲ μεταλλικὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀψιδωτὸ ἄνοιγμα. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν κύρια σκηνὴ διαφαίνονται τὰ γράμματα IC XC καὶ τὸ ὀκτάκτινο ἄστρο. Ἀνάγλυφη λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο, κατασκευασμένο μὲ ἐλεφαντοστὸ τοῦ Μαξιμιανοῦ, τοῦ ΣΤ' αἰ., στὴ Ραβέννα, παριστᾷ καὶ τὸ ὀκτάκτινο ἄστρο σὲ μορφή ἀνθεμίου, μεταξὺ τῶν δύο ζώων. Στὴ σκηνὴ τῆς προσκύνησης τῶν Μάγων, τοῦ ἴδιου ἔργου, δηλαδὴ τῆς καθέδρας τοῦ Μαξιμιανοῦ, τὸ ἄστρο εἶναι ἐφοδιασμένο μὲ ἐννέα ἀκτῖνες.

Σὲ ἄλλα ἀντικείμενα μικροτεχνίας, ὅπως σὲ ἰάσπεις τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης στὸ Παρίσι, ἢ σὲ θωράκιο τῆς κροατικῆς πόλης Zara, μετὰ τὸν Η' αἰ. ἢ ἀκόμη σὲ μικρο-

γραφία του αρμενικού κώδικα 697 των μεχταριστών πατέρων στη Βιέννη, του Γ' αϊ., υφίσταται το άστρο με βυζαντινές προκαταβολές. Σε σχετική παράσταση της λειψανοθήκης των Sancta Sanctorum στο Λατερανό με χρονολόγηση κατ' άλλους τόν ΣΤ' αϊ. αλλά και πολύ αργότερα κατὰ τόν Θ' αϊ., ακριβώς στο μέσο του ανοίγματος του σπηλαιου παρατηρούμε τήν ύπαρξη άστρου, ως άνθεμιου, με τὸ σχετικό κομβίο στο κέντρο.

Ο δεύτερος τρόπος απεικόνισης του άστρου με οὐρά είναι μία άλλη λεπτομέρεια τῆς παραπάνω χριστολογικῆς σκηνῆς. Στὸν εὐκτῆριο οἶκο του πάπα Ἰωάννη Ζ' (705-707), πὸν καταστράφηκε αργότερα, ἔχουμε πληροφορίες ἀπὸ σχέδια καὶ περιγραφές, ὅτι μεταξύ άλλων χριστολογικῶν σκηνῶν περιλαμβάνονταν καὶ ἡ Γέννηση του Χριστου με τὸ κλασικὸ βυζαντινὸ σχῆμα: ἡ Θεοτόκος ξαπλωμένη, τὸ θεῖο βρέφος στὸ λίκνο, ἡ Σαλώμη πὸν τὸ πλησιάζει, οἱ θεραπευαίιδες πὸν βοηθοῦν στὸ λουτρὸ του Χριστου καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπομονωμένος. Γιγάντιο ἀστὲρι λάμπει στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκονογραφικῆς αὐτῆς σύνθεσης. Σε ἀντικείμενο ἀπὸ ὑαλομάζα, ἀποδιδόμενο στὸν Ζ' αϊ., ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξη ἐμφανίζεται ὡς ἑξῆς: ὁ Χριστὸς-βρέφος εἶναι στὴ φάτνη καὶ πίσω του τὰ δύο ζῶα, στὰ δεξιὰ ἡ μητέρα του Θεου, καθισμένη σὲ κλινίδιο, στὰ ἀριστερὰ ὁ Ἰωσήφ, καθισμένος σὲ σκαμνί. Καὶ οἱ δύο φέρουν φωτοστέφανα ἐνῶ τὸ θεῖο βρέφος ἔχει σταυρόσχημο φωτοστέφανο. Ἐπάνω ἀριστερὰ

εἶναι ἡ σελήνη καὶ δεξιὰ ἑξάκτινο ἄστρο, πὸν προβάλλει ἀκτῖνα γιὰ νὰ ἐγγίσει τὸ κεφάλι του Χριστου. Τὸ ἄστρο ἀντιπαρατίθεται στὴ σελήνη, λαμβάνοντας ἔτσι τὴ θέση του ἡλιου, πὸν βρίσκεται συνήθως σὲ ὅλες τῖς ἀρχαῖες συνθέσεις τῆς Σταύρωσης του Χριστου καὶ σὲ άλλες σκηνές. Ὁ καλλιτέχνης ἐπιχειρεῖ με αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ θέσει μία σχέση μεταξύ του Χριστου καὶ του ἡλιου, ἢ ἀπλὰ με τὸ ἄστρο.

Σὲ ψηφιδωτὸ του καθολικου τῆς μονῆς Ὀσίου Λουκά Φωκίδας, τῶν ἀρχῶν του ΙΑ' αϊ. σὲ σφαιρικὸ τρίγωνο του τρούλου ὑπάρχει ἡ σκηνὴ τῆς Γέννησης με ὅλη τὴν εἰκονογραφικὴ ἐξέλιξη. Ἐτσι παρατηροῦμε τὸ σπήλαιο, τὴ Θεομήτορα ξαπλωμένη, τὸν Ἰωσήφ με περίσκεψη, τὸν Χριστὸ στὴ φάτνη με τὰ ζῶα κοντὰ του, ἀγγέλους καὶ ποιμένες, τὸ λουτρὸ του βρέφους καὶ τὴν ἀφιξη τῶν Μάγων με τὰ δῶρα τους. Ἐπάνω παρίσταται ὁ οὐρανὸς ὡς ἡμικύκλιο, με βάθος χρώματος κυανοῦ, με μία ἀκτῖνα πὸν τὸν περιβάλλει καὶ δημιουργῶντας δέσμη, κατέρχεται ἐγγίζοντας στὴ μέση τὸ κεφάλι του βρέφους. Σ' αὐτὸ τὸ ψηφιδωτὸ ἔργο εἶναι συγκεντρωμένα ὅλα τὰ γεγονότα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Τὸ ἴδιο σχεδὸν εἰκονογραφικὸ σχῆμα, ἢ λίγο διαφορετικὸ, ἀκολου-

θεῖ μία ἄλλη ψηφιδωτὴ παράσταση σὲ σφαιρικὸ τρίγωνο πάλι, του τρούλου στο καθολικὸ τῆς μονῆς Δαφνίου, κοντὰ στὴν Ἀθήνα, στὰ τέλη του ΙΑ' αϊ. καὶ με μικρὲς φθορές. Ἡ φωτεινὴ δέσμη κατέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ χωρίζεται σὲ τρία μέρη, δηλώνοντας τὴν τριαδικότητα του Θεου.



Μικρογραφία χειρογράφου Γ. Μ. Βατοπεδίου, 13ος αϊ.



Ὁ Χριστὸς φέρει σταυρόσχημο φωτιστέφανο, ἐνῶ ἡ Θεοτόκος στρέφει τὸ βλέμμα της ἀλλοῦ, σὲ μία κατάσταση περίσκεψης.

Σὲ δύο σικελικά ψηφιδωτὰ στὸ Παλέρμο, τοῦ ΙΒ' αἰ., παρατηροῦμε παρόμοιες συνθέσεις, σχετικὰ μὲ τὸ ἄστρο. Στὸ πρῶτο παράδειγμα, ποὺ ἀφορᾷ στὸ παρεκκλήσιο τῆς Martorana ἢ τοῦ Ναυάρχου, ἡ Θεοτόκος σχεδὸν καθισμένη, φέρει τὰ χέρια της στὸ λίκνο, ὅπου εἶναι τὸ θεῖο βρέφος σπαργανωμένο καὶ θερμαινόμενο ἀπὸ τὰ δύο ζῶα. Ὑψηλὰ ἐπάνω καὶ στὸ μέσο ἀπεικονίζεται ἄστρο σὲ μορφή μαργαρίτας, μὲ πέντε πέταλα, ἐκβάλλοντας ἀκτῖνα, κατερχόμενη μέχρι τὸ λίκνο καὶ εἰσερχόμενη στὸ σπήλαιο. Τὸ δεύτερο παράδειγμα τῆς Cappella Palatina μεταξὺ τῶν ἄλλων γνωστῶν εἰκονογραφικῶν λεπτομερειῶν στὴ χριστολογικὴ αὐτὴ σκηνὴ περιλαμβάνει καὶ τὴν ἔλευση τῶν ἐπίππων Μάγων. Τὸ ἄστρο ἀναχωρεῖ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς μὲ τὴ μορφή ἡμικυκλίου, σχηματίζοντας ἀκτῖνα, κατερχόμενη στὴ φάτινη. Στὸ ἐπάνω μέρος λατινικὴ ἐπιγραφή ἀναφέρει: «*Stella parit solem rosa florem forma decorem*». Ἡ σύνθεση αὐτὴ ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη μας τὴ βυζαντινὴ παράδοση.

Τὴν ἴδια σχεδὸν σχηματικὴ ἀπόδοση τοῦ φωτὸς διακρίνουμε σὲ τρία ἄλλα ζωγραφικὰ ἔργα, δηλαδὴ στὸ Göreme τῆς Καππαδοκίας, τοῦ ΙΑ' αἰ., στὴ μονὴ Χώρας στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ ΙΔ' αἰ. καὶ στὴν Παντάνασσα τοῦ Μυστρᾶ, τοῦ ΙΔ' αἰ. Τὸ ἄστρο μέσα σὲ φωτεινὴ μάζα κατέρχεται στὸ λίκνο τοῦ θεοῦ βρέφους. Νωρίτερα, κατὰ τὸ ἔτος 1192, ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται σὲ σχετικὴ κυπριακὴ τοιχογραφία τῆς Παναγίας τοῦ Ἀράκου, ὅπου τὸ ἄστρο τῆς Βηθλεέμ ἐκπέμπει ἀκτῖνα εἰσερχόμενη στὸ σπήλαιο. Ἡ ἀπεικόνιση τῆς κατερχόμενης φωτεινῆς δέσμης τοῦ ἄστρου μὲ τρεῖς ἀκτινοειδεῖς σειρὲς περιλαμβάνεται σὲ ἄλλη παράσταση μικρογραφίας τοῦ μηνολογίου τοῦ Βασιλείου Β', στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ, ms gr. 1613, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰ. Σὲ μικρογραφίες συριακῶν χειρογράφων (Βρε-

τανικὸ Μουσεῖο, τοῦ ἔτους 1216) καὶ ἀρμενικῶν (Εὐαγγελιάρια τῶν ἐτῶν 1260 καὶ 1334 καὶ χειρόγραφο τοῦ ἔτους 1328) ἡ λεπτομέρεια τοῦ ἄστρου, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα, λαμβάνουν μορφή σύμφωνα μὲ τὴ βυζαντινὴ καὶ τὴν τοπικὴ-ἐπιχώρια καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη.

Μία ἄλλη παραλλαγὴ τοῦ θέματος συνιστᾷ ἡ ἀπεικόνιση, ὅχι μόνον μιᾶς ἀκτῖνας ποὺ προβάλλει ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀλλὰ τριῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μία μόνον ἐγγίζει τὸ σπήλαιο. Ὡς ἀντιπροσωπευτικὸ εἰκονογραφικὸ παράδειγμα προσφέρεται τοιχογραφία τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ στὸ Ἁγιασμάτι τῆς Κύπρου, τοῦ ἔτους 1466. Ἡ μία ἀκτῖνα προσεγγίζει τὴ φάτινη καὶ οἱ ἄλλες δύο καταλήγουν ἀλλοῦ. Τὸ ἴδιο εἰκονογραφικὸ φαινόμενο συναντᾷ κανεῖς καὶ στὴν τοιχογραφία τῆς Βάπτισης τοῦ Χριστοῦ στὸ ἴδιο μνημεῖο. Φαίνεται, ὅτι καὶ τὰ δύο γεγονότα ἦταν παρόμοια στὴ σκέψη τοῦ τοιχογράφου τῆς παραπάνω ἐκκλησίας. Ἡ λεπτομέρεια τοῦ ἄστρου καὶ τῶν τριῶν ἀκτῖνων ἔχει ἐπαναληφθεῖ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, στὴν Κύπρο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1500. Στὸ ἐπάνω μέρος τῆς τοιχογραφίας, ὅπου ἡ σχηματικὴ ἀπεικόνιση τοῦ οὐρανοῦ, ὑπάρχει σφαιρικὸ σχῆμα, περικλείοντας τὸ ἄστρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατέρχονται οἱ τρεῖς ἀκτῖνες. Ἡ κεντρικὴ μακρότερη ὁδηγεῖται πρὸς τὴ Θεοτόκο.

Ἡ εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια, κατὰ τὴν ὁποία καὶ τὰ τρία μέρη τῆς ἀκτῖνας κατέρχονται στὸ σπήλαιο παρατηρεῖται σὲ φορητὴ εἰκόνα τῆς Σχολῆς τοῦ Στρογκάνωφ, ἐκτιθέμενη στὴ Μόσχα, τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰ. Ἡ διάταξη τῆς εἰκόνας ἐμπεριέχει ὅλες τὶς ἐπεισοδιακὲς σκηνές, δηλαδὴ περιλαμβάνει τὸν εὐαγγελισμό τῶν ποιμένων, τοὺς ὑμνοῦντες ἀγγέλους, τὸ λουτρὸ τοῦ βρέφους, τὴ Θεοτόκο ξαπλωμένη ποὺ δὲν προσβλέπει στὸ Χριστό, τὸν Χριστὸ μὲ τὰ δύο ζῶα, τοὺς Μάγους ἔτοιμους γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν δώρων τους μὲ τὰ χέρια καλυμμένα, τὸ βραχῶδες τοπίο καὶ τὸν Ἰωσήφ καθισμένο σὲ σκαμνὶ καὶ ἓνα ἄλλο ἀνθρώπινο ἄτομο,

νά συζητεί μαζί του, συμβολίζοντας, όπως φαίνεται, τὸν διάβολο ὑπὸ τῆ μορφῆ ποιμένα. Ὁ διάβολος πειράζει τὸν Ἰωσήφ, προκαλώντας σ' αὐτὸν θύελλα ἀντιφατικῶν σκέψεων.

Ἐξετάζοντας τὶς φιλολογικὲς πηγὲς ἔμπνευσης τῶν καλλιτεχνῶν γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν παραπάνω εἰκονογραφικῶν λεπτομερειῶν ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς. Γιὰ

τὸ ἄστρο μόνο του ὑπάρχει ἡ βιβλικὴ μαρτυρία στὸ κατὰ Ματθαῖο εὐαγγέλιο (2, 2-10), συνδέοντας τὴ Γέννηση μὲ τὴν Προσκύνηση τῶν Μάγων. Οἱ βυζαντινὲς συνθέσεις ἐνώνουν τὶς δύο σκηνὲς καὶ τὸ ἄστρο βρίσκεται στὴ θέση του. Ὅταν ὁμως ἡ Γέννηση εἶναι μόνη της, ποῖος εἶναι ὁ ὑπαινιγμὸς τοῦ ἄστρου στὸ ἄνω μέρος τῆς ἀπεικόνισης; Στὴν χριστιανικὴ ἀρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε τὸ ἄστρο ἀπεικονιζόμενο σὲ

τοιχογραφία τῆς Θεοτόκου μὲ τὸ βρέφος στὴν κατακόμβη Priscilla τῆς Ρώμης, χρονολογούμενη στὸν Β' αἰ. Μπροστὰ ἀπὸ τὴ Θεομήτορα παρίσταται ὄρθια ἀνθρώπινη μορφὴ καὶ τὸ ἄστρο ὑψηλά. Σύμφωνα μὲ τὰ παλαιοδιαθητικὰ κείμενα τῶν προφητῶν Ἡσαΐα (9,2. 42,6) καὶ Μιχαΐα (5,2) ὡς καὶ τοῦ βιβλίου τῶν Ἀριθμῶν (24,17), πρόκειται γιὰ τὰ παραπάνω βιβλικὰ πρόσωπα, δηλαδὴ τοῦ Ἡσαΐα, ἢ τοῦ Μιχαΐα, ἢ ἀκόμη τοῦ Βαλαάμ, ποὺ προφήτευσαν ὅτι τὸ ἄστρο προαναγγέλλει τὸ θεῖο φῶς. Ἡ πατερικὴ διδασκαλία χρησιμοποίησε ἀρκετὰ αὐτὸ τὸν θεολογικὸ συλλογισμό, πράγμα ποὺ ἐπιβεβαίωσε καὶ εἰκονογραφικὰ ἢ παλαιοχριστιανικὰ καὶ ἡ βυζαντινὴ τέχνη μὲ

τὶς παραστάσεις τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λεπτομέρεια τῆς ἀκτίνας κατερχόμενης στὸ σπήλαιο ἀντικατοπτρίζει τὴν ἰδέα τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ, ἐξαρτώμενης ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Ἡ καινοδιαθηκικὴ διήγηση γιὰ τὸν Χριστὸ ὡς φῶς τοῦ κόσμου καὶ κανόνας γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ

πορεία τῶν πιστῶν (Ἰω. 8,12) ἢ ἀκόμη ὡς φῶς ποὺ λάμπει τὸν εὐρισκόμενο στὸ σκότος καὶ στὸν θάνατο λαό καὶ τὸν φωτισμὸ του ἀπέβη ὁ γνώμονας γιὰ τὴν εἰκονογραφικὴ ἀπόδοση τοῦ φωτὸς στὴν παράσταση ποὺ ἐξετάζουμε.

Ἡ ἀπόκρυφη γραμματεία μὲ τὰ ἔργα τῆς τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου γιὰ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ μέσα στὸ φῶς, τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ψευδο-Ματθαίου καὶ τῆς Παιδικῆς Ἡλικίας τῆς Θεοτόκου εἶναι μίᾶ ἄλλη σημαντικὴ φιλολογικὴ πηγὴ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς καλλιτέχνες, προκειμένου νὰ τουίσουν τὴν ἔννοια τοῦ

φωτὸς διὰ τοῦ ἄστρου στὰ εἰκονογραφικὰ ἔργα τους, ποὺ μνημονεύσαμε προηγουμένως.

Ἀναφερόμενοι στὸ ἄστρο μὲ τρεῖς προβολές (αἰχμές) τονίζουμε, ὅτι ὑπαινίσσεται τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας, ἐνῶ ἡ μόνη κεντρικὴ ἀκτίνα κατερχόμενη στὴ γῆ συμβολίζει τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται γιὰ μίᾶ σχηματικὴ θεολογικὴ διδασκαλία, «ὀπτικὴ Θεολογία», ὅχι ἄγνωστη γιὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴ καὶ περισσότερο γιὰ τὴν βυζαντινὴ περίοδο, μετὰ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐκτεταμένη διδασκαλία γιὰ τὸ ἄκτιστο φῶς καὶ τὶς θεῖες ἐνέργειες τῆς γνωστικῆς καὶ τῆς παλαμικῆς ἢ ἡσυχαστικῆς Θεολογίας.



Λιθανάγλυφο δισκάριο  
I. M. Σίμωνος Πέτρα

## Χριστούγεννα στο "Άγιον Όρος

Του Ί. Μ. Χατζηφώτη

Όποιος βρεθεί τις μέρες του Δωδεκαημέρου (μέ το παλαιό έορτολόγιο) στο Άγιον Όρος και ιδίως στα κοινόβιά του, θ' ακούσει στις τράπεζές τους να αναγιγνώσκονται κατά τη διάρκεια του φαγητού ψυχωφελή κείμενα με θέμα τη Γέννηση. Στον Άθω ή ημέρα των Χριστουγέννων είναι μία συνεχής, μία ακατάπαυστη δοξολογία μέσα σ' ένα πεντακάθαρο φυσικό περιβάλλον με απaráμμιλα μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης (άρχιτεκτονικά, τοιχογραφικά κ.λπ.). Έκεί το τάλαντο αποτελεί μια εύφρόσυνη πρόσκληση για πνευματική ανάταση και ανακαίνιση. Συνεχίζονται τυπικά αιώνων και το μυστήριο της

Γέννησης δέν σε άγγίζει άπλά, ζεις το θαύμα, μένεις έκθαμβος και γαληνεμένος ακούγοντας τις γλυκύτατες βυζαντινές ψαλμοδιές και βλέποντας τις παραστάσεις της Γέννησης στους τοίχους ή στις φορητές εικόνες ιστορημένες από τα χέρια των μεγάλων έκπροσώπων της μακεδονικής ή της κρητικής σχολής, είτε κι ενός ταπεινού άγιογράφου των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Μια ίλαρότητα, για να θυμηθούμε τον Παπατσώνη, νύνει τα πρόσωπα των μοναχών, νέων και γερόντων, και οι άγγελου αφήνουν τις τοιχογραφίες, όπως εκείνο το βράδυ της Γέννησης, και κατεβαίνουν στη γη, θαρρείς για να συμψάλλουν μαζί με



Τοιχογραφία Καθολικῶν Ἱ. Μ. Καρακάλου, 1717

τούς ανθρώπους. Νιώθεις βαθιά τη σημασία της θείας ἐνανθρώπησης, ὅπως ἀκριβῶς τὴν προβάλλει ὁ σπουδαῖος Σέρβος ἱερομόναχος Ἰουστίνος Πόποβιτς:

«Διὰ τῆς Ἐνσαρκώσεως, τῆς Ἐνανθρωπήσεως, τῆς ἀνθρωποποιήσεώς του, ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πλεόν ὀφθαλμοφανοῦς τρόπου εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐσώτατον πυρῆνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἐκδιωχθεὶς διὰ τῆς ἐκουσίου ἀμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ κόσμου, ἐκ τοῦ σώματος, ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Θεὸς διὰ τῆς Ἐνσαρκώσεως, τῆς Ἐνανθρωπήσεως ἐπιστρέφει εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὸ σῶμα, εἰς τὴν ψυχὴν, ὅλος γίνεται ἄνθρωπος καὶ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐργάζεται διὰ τὸν ἄνθρωπον· ἐνοικεῖ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐκ τῆς κτίσεως προνοεῖ διὰ τὴν κτίσιν, ἀγιάζει τὴν κτίσιν, σώζει τὴν κτίσιν, μεταμορφώνει τὴν κτίσιν, θεανθρωπεῖ τὴν κτίσιν.

Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ μεγαλύτερος σεισμὸς καὶ ἡ ριζικωτέρα ἀνατροπὴ εἰς τὸν γνήσιον κόσμον καὶ εἰς ὅλους τοὺς κόσμους, διότι δι' αὐτῆς ἐπραγματοποιήθη τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων. Ἐὰν μέχρι τότε ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ μηδενὸς ἦτο τὸ μεγαλύτερον θαῦμα, ἀναμφιβόλως ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπερέβη τοῦτο διὰ τῆς θαυμασιότητός της. Τότε, κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, οἱ λόγοι (τὰ λόγια) τοῦ Θεοῦ ἐνεδύνοντο τὴν ὕλην· τώρα κατὰ τὴν Ἐνσάρκωσιν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐνδύεται τὴν σάρκα, τὴν ὕλην. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ὀριστικότερον γεγονός εἰς ὅλους τοὺς κόσμους· διὰ πᾶν πρόσωπον, διὰ πᾶσαν ὑπαρξιν, διὰ πᾶν κτίσμα».

Γι' αὐτὸ καὶ ὅπως ἔχει σημειώσει ὁ λόγιος μοναχὸς Θεόκλητος Διονυσιάτης δέ γιορτάζεται μόνο μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, στὶς 25 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ καθημερινά, σὲ ὅλη τὴ διάρκειά του.

«Ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ δὲν ἐορ-

τάζεται εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος μόνον κάθε 25η Δεκεμβρίου. Ἐορτάζεται εἰς ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου. Διότι εἰς τὰς καθημερινὰς λατρείας, πὺ ἐπιτελοῦνται εἰς τὰς βυζαντινὰς Μονὰς, τὰς Σκήτας, Καλύβας καὶ Ἠσυχαστήρια κατὰ τὰς θείας λειτουργίας, τοὺς μυσταγωγικὰ ἱλαροὺς Ἐσπερινοὺς καὶ τὰ κατασκευτικὰ Ἀπόδειπνα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν προσευχὰς τῶν Μοναχῶν, ψάλλονται Τροπάρια, ἀναγιγνώσκονται Εὐχαὶ καὶ Κοντάκια, τῶν ὁποίων τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ἡ Σάρκωσις τοῦ Θεοῦ-Λόγου καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου. Οἱ Ἄγιορεῖται Μοναχοί, οὕτως, ἀνανεώνουν καθημερινῶς μὲ ἔντασιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὴν μνήμην τοῦ ὑπερφουῦς θαύματος τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ μνήμη αὐτῆ μεταποιεῖται εἰς αἴσθησιν πνευματικῆ».

Ὁ γέροντας Θεόκλητος περιγράφει κι ἓναν ἄλλο τρόπο εορτασμοῦ στὸ Ἅγιον Ὅρος, πὺ ἔχει μιὰ διάστασι ἀποκλειστικὰ πνευματικῆ, ἀφοῦ γίνεται «χωρὶς τὴν βυζαντινὴν λειτουργικὴν λαμπρότητα τῶν Μοναστηρίων. Χωρὶς φωταγωγίας καὶ ψαλμωδίας». Μὲ πολλὴν ἐνάργεια ὁ Ἄγιορεῖτης συγγραφέας ἀναφέρεται σ' αὐτόν:

«Εἶναι ὁ ἀποφατικὸς –ἂν ἐπιτρέπεται ὁ χαρακτηρισμὸς–, ὁ σιωπηλός, ὁ μυστικὸς εορτασμὸς τῶν Ἠσυχαστῶν, ὁ ὁποῖος τελεῖται ἐντὸς τῶν Σπηλαίων των. Μὲ τὸ γλυκὺ φέγγος τῆς ἱερᾶς κανδήλας, κλίνουν τὰ γόνατα, ὑψώνουν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτον σιωπὴν καὶ τὸ ἡμίφως καὶ προσεύχονται ἀλαλήτως, διὰ τῆς “νοερᾶς προσευχῆς”. Καὶ αἱ προσευχαί των, ὡς πύρινα φλόγες, φωτίζουν τὰ πάντα. Ἐντὸς τοῦ θεοκτίστου Σπηλαίου των, ὁμοίου μὲ τὸ Σπήλαιον τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἐρημίται ἀνέπεμπον θερμὰς προσευχὰς, ἐν ὀνόματι ὅλου τοῦ κόσμου, μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς ἐξ ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης, διὰ τὴν ἀνενόητον συγκατάβασιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους».

## ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΓΙΑ ΕΝΗΛΙΚΟΥΣ

## ‘Ο ‘Αόρατος Κόσμος

## Οί ‘Αγγελοι

Του Μακαριωτάτου ‘Αρχιεπισκόπου ‘Αθηνών  
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου



« Π ο ι η τ ῆ ν . . . .  
ό ρ α τ ῶ ν τ ε π ά ν τ ω ν  
καὶ ά ο ρ ά τ ω ν »

Στὸ «Σύμβολό»  
μας ὁμολογοῦμε  
ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημι-  
ούργησε τὸν κτι-  
στὸ τοῦτο κόσμο,  
ποῦ ἀποτελεῖται  
ἀπὸ ὁρατὰ καὶ ἀό-  
ρατα. Λέμε πὼς ὁ  
Θεὸς εἶναι «ποι-  
ητῆς οὐρανοῦ καὶ  
γῆς ὁρατῶν τε πά-  
ντων καὶ ἀορά-  
των».

Μιλῆσαμε μέχρι τώρα γιὰ τὸν κόσμο,  
δηλ. γιὰ τὴν ὕλική δημιουργία τοῦ σύμπα-  
ντος. Σήμερα ὁ λόγος θὰ ἀφιερωθεῖ στὸν ἀό-  
ρατο κόσμο, δηλ. στὸν ἀγγελικὸ κόσμο, ποῦ  
χρονικὰ προηγῆθηκε τῆς δημιουργίας τοῦ  
ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ σειρὰ  
τῆς δημιουργίας εἶναι ἡ ἐξῆς: πρῶτα δημι-  
ουργοῦνται οἱ ἄγγελοι, ἔπειτα ὁ ὕλικὸς κό-  
σμος δηλ. ἡ φύση, καὶ τελευταῖα ὁ ἄνθρω-  
πος.

## α) ‘Ο Κύριος γιὰ τοὺς ἀγγέλους

Οἱ ἄγγελοι εἶναι πνεύματα δηλ. ἀσώμα-  
τες καὶ ἄυλες ὑπάρξεις δημιουργηθεῖσες  
ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἡ ‘Αγ. Γραφή μᾶς πληροφο-  
ρεῖ ὅτι πρὶν νὰ δημιουργηθεῖ ὁ κόσμος, οἱ  
ἄγγελοι ὑπῆρχαν. Περὶ τῶν ἀγγέλων γίνε-  
ται λόγος τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν  
Καينὴ Διαθήκη. ‘Ο ἴδιος δὲ ὁ Κύριός μας  
διακῆρυξε τὴν ὑπαρξή τους. Χαρακτηρι-  
στικὰ ἀναφέρω τὸ χωρίο Μάρκ. η’ 38 ὅπου

ὁ Κύριος ἀναφέρει ὅτι ὅποιος ἄνθρωπος τὸν  
περιφρονῆσει σ’ αὐτὴ τῆ γῆ, θὰ τὸν περι-  
φρονῆσει αὐτὸν καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθει,  
ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ «μετὰ τῶν  
ἀγγέλων τῶν ἀγίων». Καὶ στὸ χωρίον Λουκᾶ  
ιε’ 10 ὁ Κύριος λέγει ὅτι «χαρὰ γίνεται ἐνώ-  
πιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρ-  
τωλῶ μετανοοῦντι». Εἶναι πάμπολλα τὰ  
γραφικὰ χωρία ὅπου γίνεται μνεῖα τῶν  
ἀγγέλων. Σ’ αὐτὰ ἐμφανίζονται νὰ ὑπηρε-  
τοῦν τὰ θεϊκὰ σχέδια, νὰ ὑμνολογοῦν τὸν  
Θεόν, νὰ ἐξυπηρετοῦν τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας  
τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε λί-  
γο μερικὰ σπουδαῖα περιστατικά, ὁ ἀρχάγ-  
γελος Γαβριὴλ ἀναγγέλλει στὴν Θεοτόκο  
τὸν Εὐαγγελισμό, πλῆθος στρατιᾶς οὐρανί-  
ου ψάλλει τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ καὶ ἐπὶ  
γῆς εἰρήνη» κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστου-  
γέννων, ἄγγελος εἰδοποιεῖ τὸν Ἰωσήφ νὰ φύ-  
γει στὴν Αἴγυπτο, ἄγγελοι διακονοῦν τὸν  
Χριστὸ πάνω στὸ ὄρος τῶν πειρασμῶν,  
ἄλλος ἄγγελος τὸν συμπαρίστα-  
ται στὴν ἀγωνία  
του μέσα στὸν  
κῆπο τῶν ἐλαιῶν  
καὶ ἄγγελος κάθε-  
ται πάνω στὸν λί-  
θο τοῦ μνήματος  
μετὰ τὴν Ἀνά-  
στασή του. Ὅλα  
αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ  
νὰ μᾶς πείσουν  
γιὰ τὴν ὑπαρξή  
τῶν ἀγγέλων.  
Ὅμως μᾶς χρειά-



ζεται να γνωρίζουμε και άλλα στοιχεία γι' αυτούς. Θα το επιχειρήσουμε με οδηγό πάντα την 'Αγ. Γραφή.

### β) Πότε έγιναν οι άγγελοι

'Αναδιφώντας λοιπόν την 'Αγ. Γραφή πληροφορούμεθα ότι τους άγγέλους τους έδημιούργησε ο Θεός και ότι ανήκουν στον άορατο πνευματικό κόσμο. Έκείνο που δεν γνωρίζουμε είναι ο ακριβής χρόνος της δημιουργίας τους. Ο άγιος 'Ιωάννης ο Δαμασκηνός διδάσκει ότι χρονικά προηγήθηκε ή δημιουργία των άγγέλων της δημιουργίας του υλικού κόσμου. Δεν γνωρίζουμε έξ' άλλου τον τρόπον της δημιουργίας τους, αν δηλ. εκτίσθησαν με τον λόγο του Θεού, όπως ή κτιστή φύση ή με τη δημιουργική του ενέργεια όπως ο άνθρωπος. Ξέρουμε, όμως, ότι οι άγγελοι είναι κατά κάποιο βαθμό ανώτεροι από τους ανθρώπους, όπως μάς βεβαιώνει ο δος Ψαλμός, μιλώντας για τον άνθρωπο: «*ήλάττωσας αυτόν βραχύ τι παρ' άγγέλους*», ο άνθρωπος δηλ. είναι κατά τι υποδεέστερος των άγγέλων. Επίσης οι άγγελοι είναι κατώτεροι του Χριστού, διακρίνονται σε τάξεις, που είναι γνωστές ως τάγματα με τα έξης ονόματα: αρχαί, κυριότητες, έξουσία, δυνάμεις, θρόνοι, χερουβίμ, σεραφίμ, έξαπτέρυγα, πολυόμματα, άγγελοι, αρχάγγελοι. Κατά την 'Αγ. Γραφή οι άγγελοι δεν έχουν φύλο, είναι άθάνατοι και ο αριθμός τους είναι πολύ μεγάλος. Είναι έξ' άλλου πρόσωπα με συνείδηση, πρέπει να δεχθούμε ότι έγιναν και αυτοί, όπως ο άνθρωπος, κατ' εικόνα και όμοίωση Θεού. Αυτό σημαίνει ότι οι άγγελοι είχαν και έχουν σε μικρογραφία τις ιδιότητες του Θεού, τις όποιες ώφειλαν να αναπτύξουν.

### γ) Είναι πνευματικές υπάρξεις

Οι άγγελοι είναι πνεύματα. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχουν ένα είδος σώματος, το όποιο όμως δεν είναι σαν το δικό μας. Ο Κύριός μας είπε ότι στη βασιλεία του Θεού οι αναστημένοι άνθρωποι θα διάγουν όπως οι άγγελοι. 'Αλλά γνωρίζουμε ότι ο Σω-

τήρας μας μετά την 'Ανάστασή Του είχε ένα σώμα τελείως βέβαια διαφορετικό από το προηγούμενο, που είχε ως άνθρωπος, αφού τον έβλεπαν μόν οι Μαθητές, έτρωγε μαζί τους, αλλά και έμπαινε σε κλειστούς χώρους από κλειστές θύρες. Τέτοιο σώμα προφανώς έχουν και οι άγγελοι. Ο ιερός Δαμασκηνός το λέγει καθαρά: «*Άγγελος τοίνυν έστιν ουσία νοερά... άεικίνητος, άυτεξούσιος, άσώματος, θεω λειτουργούσα, κατά χάριν εν τη φύσει το άθάνατον ειληφυία, άσώματος δέ λέγεται και άυλος όσον προς ημάς*» (P.G. 94,865). Δηλ. οι άγγελοι λέγονται πνεύματα άσώματα. 'Αλλά αυτό λέγεται σε σχέση με έμάς. Στην 'Αγ. Γραφή έχουμε και πολλές άγγελοφάνειες δηλ. έμφανίσεις άγγέλων που οι άνθρωποι τους έβλεπαν καθαρά. Έπομένως και ο όρος «*άσώματοι*» που απέδωσε στους άγγέλους ή Ζ' Οικουμενική Σύνοδος έτσι πρέπει να έρμηνευθεί ότι δηλ. είναι άσώματοι ως προς έμάς, δεν έχουν το ίδιο με έμάς σώμα, με τις ίδιες ιδιότητες.

'Αλλες λεπτομέρειες για τους άγγέλους είναι ότι δεν αναπαράγονται όπως οι άνθρωποι, γιατί άλλωστε, όπως είπαμε, δεν διακρίνονται κατά το φύλο, αλλά και δεν πεθαίνουν, είναι άθάνατοι. Δεν υπόκεινται, ως εκ τούτου στους φυσικούς νόμους που διέπουν τη δική μας ζωή, γι' αυτό δεν έχουν ανάγκην τροφής, αναπαύσεως, ένδύσεως κ.λπ. Έπειδή δεν έχουν σώμα σαν το δικό μας μπορούν να είναι εύκινητοι και άεικίνητοι, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι είναι και πανταχού παρόντες, γιατί αυτή την ιδιότητα την έχει μόνο ο Θεός.

### δ) Το αύτεξούσιον των άγγέλων

Έπειδή οι άγγελοι έγιναν κατ' εικόνα Θεού, αυτό σημαίνει ότι, μεταξύ των άλλων, έχουν και την ιδιότητα του αύτεξουσίου δηλ. της έλευθερίας, της όποιας όμως έκαναν καλή χρήση, και όχι κακή όπως συνέβη με τον άνθρωπο. Το πότε έδοκιμάσθη ή έλευθερία τους αυτή δεν είναι γνωστόν. Γνωστόν

είναι όμως ότι έδοκιμάσθη και οι άγγελοι έπροτίμησαν να παραμείνουν κοντά στο Θεό. Όσοι άγγελοι έπροτίμησαν την άνταρσία, αυτοί έξέπεσαν και από άγγελοι άγαθοί, έγιναν άγγελοι ποιηροί δηλ. δαίμονες. Οί άγγελοι ώστόσο που παρέμειναν στη θέση τους, αυτοί πλέον όριστικοποιήθηκαν εκεί και πλέον δέν έχουν φόβον να πέσουν, έχουν



δηλ. *τό άτρεπτον*, όπως λέγει ή Δογματική μας. Στά χωρία Λουκ. ή 31, Β' Πέτρου β' 4 και 'Ιούδα στ. 6 γίνεται λόγος για την άνταρσία αυτή και την πώση των δαιμόνων. Φαίνεται ότι ή έπαρση ήταν ή αιτία της πτώσεως, ή ίδια αιτία που έδιωξε τους πρωτοπλάστους από τον Παράδεισον.

#### ε) Τό έργον των άγγέλων

Τό έργο των άγγέλων είναι διπλό. Ύμνουν και διακονούν τον Θεό, και μεταδίδουν τά θεία μηνύματα στους ανθρώπους, για την σωτηρία των όποιων έργάζονται με ενδιαφέρον. Κατά την 'Αγ. Γραφήν πάντοτε οι άγγελοι προστατεύουν τους δικαίους, τιμωρούν τους άσεβείς, παιδαγωγούν τους άμαρτωλούς, παραλαμβάνουν τις ψυχές κατά την ώραν του θανάτου, θά συλλέγουν και θά ξεχωρίζουν τους δικαίους από τους άμαρτωλούς κατά την Β' Παρουσία, θά φρουρούν τον Παράδεισο. Κατά την παράδοσή μας κάθε άνθρωπος

έχει τον φύλακα άγγελό του. Ό άγγελος αυτός μās προστατεύει από τό κακό, λυπάται για τις άμαρτίες που διαπράττουμε, χαίρεται για τις άρετές μας, μās προασπίζει από τους έχθρους μας, παρουσιάζει τις προσευχές μας στο Θεό. Για τον φύλακα άγγελο μιλούν πολλοί Πατέρες, όπως οί Μ. Βασίλειος, 'Ι. Χρυσόστομος,

Κύριλλος 'Αλεξανδρείας, Γρηγόριος Νύσσης κ.ά. Και οι εύχές της 'Εκκλησίας μας αναφέρονται σ' αυτόν. Πασίγνωστη είναι ή προσευχή στον φύλακα άγγελό μας που λέγεται στο 'Απόδειπνο: «*Άγιε άγγελε, ό έφεστώς της άθλίας μου ψυχής και ταλαιπώρου μου ζωής, μη έγκαταλίπης με τον άμαρτωλόν μηδέ άποστής άπ' έμοῦ δια την άκρασίαν μου, μη δώης χώραν τῷ πονηρῷ δαίμονι κατακυριεύσαι μου τῇ καταδυναστεία τῷ θνητοῦ τούτου σώματος*» κ.λπ. 'Η πίστη στον φύλακα άγγελο είναι βαθειά ριζωμένη στη συνείδηση του λαοῦ μας, προεκτείνεται δέ και σέ άλλες παρεμφερείς άντιλήψεις, όπως είναι τό ότι κατά την ώραν του θανάτου ό άνθρωπος «άγγελιοφοριέται» δηλ. βλέπει όράματα άγγέλων ή δαιμόνων ανάλογα με την ψυχική του κατάσταση. 'Από όλα αυτά συμπεραίνουμε ότι οι άγγελοι είναι φίλοι μας, βοηθοί μας και διάκονοι στο άγαθόν.

## ΣΕΛΙΔΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ

## Ἡ Συμβουλευτική Ποιμαντική Ψυχολογία καὶ ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων στὴν Παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας\*

Ἀλέξανδρου Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητοῦ  
καὶ Στεφάνου Χρ. Κουμαροπούλου, Δρος Θ.

\* (συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

### Ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων καὶ ἡ ὑπέρβαση των στερεοτύπων

Ὑπάρχουν ἀρκετὲς περιπτώσεις πὺ μὲσα ἀπὸ τοὺς βίους τῶν ἀγίων ἀναδεικνύεται μία θεολογία τῆς ἰσοτιμίας τῶν δύο φύλων. Συγκεκριμένα ὁ Μέγας Βασίλειος γράφοντας τὸ βίο τῆς Ἁγίας Ἰουλίττας, βάζει στὸ στόμα τῆς τὰ παρακάτω λόγια: «Ἀπὸ τὸ ἴδιο φύραμα μὲ τοὺς ἄνδρες εἴμαστε. Εἴμαστε συγγενεῖς μὲ τοὺς ἄνδρες. Ὅχι μόνο σάρκα πάρθηκε γιὰ τὴν κατασκευή τῆς γυναίκας ἀλλὰ καὶ ὅστᾳ ἀπὸ τὰ ὅστᾳ. Ὡστε στερεές, δυνατὲς καὶ ὑπομονετικὲς ὅπως οἱ ἄνδρες ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε στὸ Δεσπότη μας» (*J. P. Migne PG 31 241A.*).

Ἀρκετὲς φορές μάλιστα πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τόσο τῶν παλαιότερων χρόνων ὅσο καὶ γέροντες τῶν νεότερων χρόνων διορθώνουν τοὺς ἀρνητικὸς λογισμοὺς (σὲ θέματα ἰσότητας μεταχείρισης τῶν φύλων) τῶν συμβουλευμένων. Θὰ μπορούσε αὐτὴ ἡ διακριτικὴ διόρθωση λογισμῶν πὺ ἐφάρμοσαν καὶ ἐφαρμόζουν ἀκόμη οἱ γέροντες καὶ οἱ πατέρες στὴ συμβουλευτικὴ τους νὰ συσχετισθῆ μ' αὐτὸ πὺ στὴ συμβουλευτικὴ ψυχολογία ὀνομάζεται γνωσιακὴ ἀναδόμηση.

Ἀρκετὰ συχνὰ στὴ ζωὴ τῶν ἀγίων ὑπάρχουν περιπτώσεις στὶς ὁποῖες ρόλοι καὶ στερεότυπα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ ἔχουν ξεπεραστεῖ. Ἡ ὁσία Ὀλυμπιάδα ἡ διακόνισσα, πὺ τὴ μνήμη τῆς ἐορτάζουμε στὶς 25 Ἰουλίου, ἔζησε στὰ χρόνια τοῦ Μ. Θεοδοσί-

ου καὶ τοῦ υἱοῦ του Ἀρκαδίου. Ἄν καὶ παντρεύτηκε ἔμεινε χήρα ἀμέσως. Βοήθησε μὲ τὴν περιουσία τῆς τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Μάλιστα καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτᾶριος ἐκτιμώντας τὴ σύνεση καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς τὴν συμβουλευόταν ἀκόμα καὶ στὰ ἐκκλησιαστικὰ θέματα. Ἡ ἴδια συνεργασία συνεχίστηκε καὶ μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος στὴν ἐξορία του τῆς ἔστειλε πολλὰ ἐπιστολὰς στὶς ὁποῖες τὴν ἐγκωμιάζει. Εἶναι φανερό, λοιπὸν, πὺς ἡ ὁσία Ὀλυμπιάδα ἄν καὶ ἔζησε καὶ αὐτὴ σὲ μία ἐποχὴ, στὴν ὁποῖα ἡ θέση τῆς γυναίκας ἦταν περιορισμένη ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ἀποτελεῖ βασικὸ συνεργάτη καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τῆς ἰδιαίτερης τιμῆς καὶ ἐκτίμησης ἀκόμη καὶ Πατριαρχῶν.

Ἀξιοσημεῖωτο ἐπίσης εἶναι ὅτι κάποιες μοναχές, ὅπως ἡ ὁσία Ἀνθοῦσα, σὲ ἐποχὲς καθαρὰ πατριαρχικὲς καὶ ἀνδροκρατούμενες βλέπουμε νὰ ἀναδεικνύονται ὡς πνευματικοὶ ὀδηγοὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νὰ ξεπερνῶν σὲ πνευματικὴ ἐπιρροὴ πολλοὺς ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρες τῆς ἐποχῆς τους.

Μέσα στοὺς βίους τῶν Ὁσίων γυναικῶν πὺ μελετήσαμε, συναντήσαμε ἀρκετὰ παραδείγματα γυναικῶν, οἱ ὁποῖες, μεταμφιέζονταν σὲ ἄνδρες μοναχοὺς γιὰ νὰ κρυφθοῦν ἀπὸ κάποιους πὺ τὶς καταδίωκαν ἢ γιὰ λόγους ἀσφαλείας. Ἡ μεταμφίεση αὐτὴ δὲ σημαίνει τὴν ἀπαξίωση τοῦ φύλου τους ἀλλὰ στόχευε στὴν προστασία τους ἀπὸ ἐπιθέσεις. Συνέβαινε λοιπὸν συχνὰ μὲ τὴν



ἀποκάλυψη τοῦ ἀληθινοῦ φύλου νὰ ἀναγνωριστοῦν ὡς ἰσάξιες μὲ αὐτούς, ἀσκήτριες μοναχές, οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν τίποτα νὰ τοὺς ζηλέψουν.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα ποὺ διαβάζουμε στὸ Συναξάρι τῆς 10ης Μαρτίου, ὁπότε γιορτάζει ἡ ὁσία Ἀναστασία ἡ Πατρικία. Ἡ Ἀναστασία ἔζησε στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527-565) καὶ ὑπῆρξε ἡ πρώτη ἀκόλουθος τῆς Αὐτοκράτειρας Θεοδώρας, ἀπὸ ὅπου καὶ ὁ τίτλος τῆς Πατρικίας. Ἐπειδὴ φθονήθηκε ὁμως κατέβηκε

στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὴ ἀρχὴ ὡς μοναχὴ καὶ στὴ συνέχεια, ὅταν κατάλαβε ὅτι τὴν ἀναζητοῦσε ὁ Ἰουστινιανός, στὴν σκῆτη τοῦ Ἀββᾶ Δανιὴλ. Ἐπειδὴ ἡ σκῆτη ἦταν ἀνδρική ὁ Ἀββᾶς Δανιὴλ τῆς πρότεινε νὰ μεταμφιεστεῖ, τὴ μετονόμασε σὲ Ἀναστάσιο καὶ τὴν τοποθέτησε δίπλα στὴ σκῆτη σὲ μία σπηλιά. Λίγο πρὶν τὸ τέλος τῆς ἡ Ἀναστασία εἰδοποίησε τὸν Ἀββᾶ Δανιὴλ γιὰ νὰ τὴν κοινωνήσῃ καὶ τότε αὐτὸς ποὺ γνώριζε τὸ μυστικὸ τῆς ἔβαλε τὸ μαθητὴ του νὰ γονατίσῃ γιὰ νὰ εὐλογηθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀναστασία, ἀναγνωρίζοντάς τῃς πνευματικὴ ἀνωτερότητα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια ἔχει ἓνα ξεχωριστὸ ρόλο στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση. Μέσα στὸ γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀπαραίτητη ἡ συμβολὴ τοῦ κάθε φύλου στὴ σύστασή της. Συγχρόνως συστήνεται ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ ἀνδρᾶ καὶ γυναίκας χωρὶς διάθεση ὑποταγῆς ἢ κυριαρχίας τοῦ ἑνὸς στὸν ἄλλον.

Ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ κείμενο τῶν ἀρχῶν τοῦ προηγούμενου αἰῶνα ποὺ ἀνήκει στὸν ἅγιο Νεκτάριο, ἓνα ἀπὸ τοὺς τελευταίους



*Ἡ ἀκεραιότητα καὶ ἡ ἰσοτιμία στὶς σχέσεις τῶν δύο φύλων τέμνεται καὶ ἰσορροπεῖ στὶς ὀριζόντιες καὶ κατακόρυφες κεραῖες τοῦ Σταυροῦ (φωτογραφία Α. Μ. Σταυροπούλου, Πορτογαλία 1995).*

καὶ πιὸ δημοφιλεῖς ἀγίους τῆς Ἐκκλησίας μας ποὺ ἀναφέρεται στὶς σχέσεις ἀνδρᾶ καὶ γυναίκας μέσα στὸ γάμο. Τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νεκτάριο στὸ περιοδικὸ «Ἀνάπλασις» τ. 15, ἀρ. φ. 255, στὶς 14.11.1902, σ. 162 κ.έξ. ἐρμηνεύει τὴ φράση ποὺ ἀνήκει στὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἀκούγεται κάθε φορὰ ποὺ τελεῖται ἓνας γάμος, «ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἀνδρᾶ». Ὅπως ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ Ἅγιος, τὸ ἀπόσπασμα δὲν πρέπει

νὰ ἀπομονώνεται ἀλλὰ νὰ συσχετίζεται μὲ τὰ ἀμέσως προηγούμενα, ὅπου ὁ Ἀπ. Παῦλος καλεῖ τὸν ἀνδρᾶ νὰ ἀγαπήσῃ τὴν γυναίκα του στὸ μέτρο ποὺ ἀγάπησε ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησία. Ἐχοντας δώσει τὶς νοθεσίες στὸν ἀντρα προχωρᾷ κατὰ τὸν ἅγιο ὁ Ἀπόστολος καὶ στὴν γυναίκα στὴν ὁποία συστήνει τὸ φόβο, ποὺ ἐρμηνεύεται ὡς σεβασμὸς καὶ «δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζει τίποτα ποὺ νὰ φοβίζει καὶ νὰ τρομάζει τὴν γυναίκα». Ὅπως ἡ ἀγάπη ἑνὸς πιστοῦ ἐμπεριέχει τὸ φόβο μήπως δὲν ἀνταποκριθεῖ στὴν ἀγάπη καὶ στὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς γυναίκας κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο ἐκδηλώνεται ὡς φόβος ἀγνός καὶ δίκαιος, ὡς εὐαισθησία ψυχῆς γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπάει καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο μεριμνᾷ καὶ ἀνησυχεῖ συνέχεια.

**Τὰ φύλα καὶ ἡ συμμετοχὴ τους στὸ ποιμαντικὸ καὶ συμβουλευτικὸ ἔργο**  
Μορφές ἀγίων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἶναι παροῦσες ἐνεργῶς ὡς λαϊκοὶ – πιστοὶ καὶ στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε παραδείγματα ἀγίων ποὺ προσέφεραν στὴν ποιμαντικὴ

διακονία με τη συμβουλευτική τους, τὸ κήρυγμα καὶ τὸ φιλανθρωπικὸ τους ἔργο καὶ ἀνύψωσαν τὴν πνευματικότητα τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Παράδειγμα καὶ πρότυπο διαφυλικῶν σχέσεων ἀποτελοῦν ὁ ὁσιος Θεοφάνης καὶ ἡ ὁσία Πανσέμνη, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη ἐορτάζεται στὶς 12 Ἰουνίου. Ὁ Θεοφάνης παντρεύτηκε σὲ ἡλικία δεκαπέντε ἐτῶν, λίγο ἀργότερα ὅμως ἡ γυναίκα του πέθανε καὶ ἐκεῖνος προτίμησε νὰ ἀκολουθήσει τὸν ἀσκητικὸ βίο. Ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι μιὰ γυναίκα, ἡ Πανσέμνη, ζοῦσε στὴν ἀμαρτία, ὁ ὁσιος φορώντας πολύτιμα ρούχα πῆγε στὸ πορνεῖο, ὅπου διέμενε ἡ γυναίκα καὶ τὴ ζήτησε σὲ γάμο γιὰ νὰ τὴν προστατέψει ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἐκείνη δέχτηκε καὶ τότε ὁ Θεοφάνης ἔκτισε ἓνα κελλὶ δίπλα στὸ δικό του, ὥστε ἡ Πανσέμνη νὰ ἀκολουθήσει τὸν ἀσκητικὸ βίο. Ἔτσι ὁ Θεοφάνης ἔγινε συνεργὸς τῆς σωτηρίας τῆς Πανσέμνης, ἡ ὁποία μάλιστα ἀξιώθηκε τοῦ μεγάλου χαρίσματος τῆς θαυματουργίας.

Ἡ ὁσία Φιλοθέη ἢ Ἀθηναία εἶναι μιὰ κόρη ὁσία τῆς νεώτερης ἐποχῆς ποὺ ἡ προσφορά της ὑπῆρξε τεράστια καὶ ἀκόμη καὶ μετὰ ἀπὸ πέντε αἰῶνες σήμερα τὰ τοπωνύμια ποὺ φέρουν τὸ ὄνομά της στὴν Ἀθήνα εἶναι πάρα πολλά, γεγονός ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ἀναγνώριση τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων στὸ πρόσωπό της. Ἡ ὁσία Φιλοθέη ἢ Ἀθηναία ἔζησε στὴν Ἀθήνα τὸν 16ο αἰ. μ.Χ. Ὅταν χήρεψε ἔκτισε γυναικεῖο μοναστήρι καὶ ἔγινε μοναχή. Κοντὰ στὸ μοναστήρι ἔκτισε ξενοδοχεῖα καὶ νοσοκομεῖα γιὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀρρώστους, τοὺς ὁποίους ἐπισκεπτόταν λέγοντάς τους λόγους εὐαγγελικούς καὶ παρηγορητικούς. Τέλεσε πλῆθος ἀπὸ ἀγαθοεργίες καὶ ἄσκησε τὸ συμβουλευτικὸ ἔργο σὲ ἄντρες καὶ γυναῖκες. Μάλιστα θεωρεῖται ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες Ἑλληνίδες φεμινίστριες, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὴν προστασία τῶν γυναικῶν τῆς ἐποχῆς της καθὼς καὶ γιὰ τὴν σχολικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση

τῶν νεαρῶν γυναικῶν. Ἡ ὁσία Φιλοθέη ἀξιώθηκε τέλος νὰ θαυματουργεῖ, θεραπεύοντας ψυχικὲς καὶ σωματικὲς ἀσθένειες. Μαρτύρησε ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατακτητὲς τῆς ἐποχῆς ἐπειδὴ κήρυσσε τὴν Ὀρθόδοξη πίστη. Τιμᾶται στὶς 19 Φεβρουαρίου.

### **Μητερικὰ καὶ ἡ ἀνάληψη τῆς πνευματικῆς μητρότητας**

Ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα φαίνεται ὅτι ἡ ἄσκηση τῆς συμβουλευτικῆς ποιμαντικῆς δὲν εἶναι μόνο ἀνδρικό προνόμιο οὔτε προσδιορίζεται ἀπὸ μιὰ καθορισμένη μορφή. Στὶς μέρες μας ὅσοι ἀσκοῦν συμβουλευτικὸ ἔργο στὸ χῶρο τῆς θεολογίας, λαϊκοὶ θεολόγοι, μοναχοί-μοναχές καὶ κληρικοί, προσεγγίζουν μὲ ἰδιαίτερο σεβασμὸ τὴ σύγχρονη γυναίκα. Τὰ ἀποφθέγματα τῶν ἀμμάδων (μητέρων, ἀσκητριῶν), δηλαδή τὰ μητερικὰ ποὺ κυκλοφοροῦν σήμερα, μᾶς ἀποδεικνύουν τὴ λεπτὴ ψυχολογία τῶν πρωταγωνιστριῶν τους, ποὺ κάνουν πλέον τοὺς θεολόγους νὰ μιλοῦν ὄχι μόνο γιὰ πνευματικὴ πατρότητα ἀλλὰ καὶ γιὰ πνευματικὴ μητρότητα. Ἀρκετὲς φορές μάλιστα (ἰδιαίτερα σὲ γυναικεῖα μοναστήρια) ἀκούγεται στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας τὸ «*Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ Μητέρων ἡμῶν...*»

Σύγχρονοι Γέροντες, ὅπως οἱ μακαριστοὶ Παῖσιος καὶ Πορφύριος καὶ Γερόντισσες, ὅπως ἡ μοναχὴ Γαβριηλία, μιλοῦν μὲ ἐκτίμηση καὶ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς πολλαπλοὺς ρόλους ποὺ καλοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν οἱ γυναῖκες στὴν σημερινὴ ἑλληνικὴ κοινωνία. Παράλληλα μὲ τὴ συμβουλευτικὴ τους φρόντισαν νὰ παρέχουν ψυχολογικὴ συνδρομὴ καὶ πνευματικὰ ἐφόδια, γιὰ νὰ τονώσουν τὶς γυναῖκες στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοῦ λειτουργήματος ποὺ ἀσκοῦσαν, τονίζοντας ἰδιαίτερα τὸ κεντρικὸ καὶ μοναδικὸ ρόλο ποὺ ἐπιτελοῦν μέσα στὴ σύγχρονη οἰκογένεια καὶ στὴν κοινωνία γενικότερα.

## ΣΕΛΙΔΕΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΕΠΙΓΝΩΣΕΩΣ

## ‘Ο κληρικὸς-αὐτόματο

Τοῦ Πρωτοπρ. Βασιλείου Θερμοῦ

Τίτλος πὸν ἀπωθεῖ... αὐτομάτως! Ποιὸς ἐντιμος λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ θὰ ἤθελε νὰ ἐνεργεῖ ὡς αὐτόματο; Ποιὸς ἀπὸ ἐμᾶς πὸν ἔχουμε τιμηθεῖ μὲ τὴν ἀσύγκριτη δωρεὰ τῆς ἱερωσύνης θὰ ἀνεχόταν νὰ μετατραπεῖ σὲ αὐτοματοποιημένο ρομπότ;

Καὶ ὅμως, περὶ αὐτοῦ πρόκειται. Πολὺ συχνὰ (γιὰ κάποιους ἴσως μόνιμα) ἡ λατρευτικὴ ζωὴ ἔχει μεταβληθεῖ σὲ μιὰ τυποποιημένη διαδικασία, κατὰ τὴν ὁποία οἱ πράξεις καὶ τὰ λόγια διεκπεραιώνονται μηχανικά, χωρὶς συμμετοχὴ τῆς διάνοιας καὶ τῶν συναισθημάτων. Ἴσως γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο ἢ διαπίστωση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὅτι δὲν συμβαδίζουν πάντοτε οἱ πράξεις μας μὲ τὶς προθέσεις μας (Ρωμ. 7: 15-20). Τὸ θέμα εἶναι πρωτίστως πνευματικὸ, ἀλλὰ ἐδῶ ἐξετάζουμε τὴν ψυχολογικὴ του διάσταση.

Ἀναφέρομαι στὸν τρόπο τελέσεως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἀπὸ μέρους μας ὅταν αὐτὸς ἐκπίπτει σὲ μία σειρὰ κινήσεων καὶ λόγων τῶν ὁποίων ἡ πολυετής ἐπανάληψη ἔχει ἐνσωματώσει στὸ μνημονικὸ μας καὶ στὸ ἴδιο μας τὸ σῶμα ἀκόμη. Τότε ὅλα λέγονται καὶ πράττονται ὅπως πρέπει, χωρὶς ὅμως ἡ διάνοια καὶ ἡ καρδιὰ νὰ ἀκολουθοῦν. Τότε ὁ λόγος μας εἶναι ἀπαγγελία καὶ ὄχι προσευχή. Τότε οἱ πράξεις μας γίνονται στερεοτυπίες καὶ ὄχι συμμετοχή.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀνέχεται νὰ μένει ἀργός, κάτι βρίσκει καὶ ἀπασχολεῖται τὴν ὥρα πὸν τὰ χεῖλη προφέρουν τὰ ἀνείπωτα. Πότε τὰ οἰκογενειακά μας θέματα, πότε τὰ οικονομικά καὶ τὰ ἔργα τοῦ ναοῦ, πότε κάτι πὸν ἀκούσαμε στὶς εἰδή-

σεις. Ἐνδέχεται βέβαια ἡ καρδιὰ νὰ εἶναι αὐτὴ πὸν παίρνει τὴν πρωτοβουλία, ὅποτε σέρνει πίσω τῆς τὴ διάνοια, ὅπως στὴν περίπτωση πὸν αἰσθάνεται ἐνόχληση γιὰ κάτι μειωτικὸ πὸν μᾶς εἶπε ὁ συνεφημέριος, ἀγωνία γιὰ κάποια ἀπόφαση τοῦ ἐπισκόπου μας κ.ο.κ. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ ἐσωτερικὴ διαπάλη παίρνει καὶ τὴ μορφή παράδοσης σὲ συγκεκριμένους πειρασμούς. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Λειτουργίας δύο παράλληλοι κόσμοι συχνὰ συνυπάρχουν: αὐτὸς πὸν βλέπει τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ αὐτὸς πὸν γνωρίζει ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος.

Ἄλλὰ ποιὸς ἔχει τὴν καθαρότητα καὶ τὴν παρρησία νὰ ἐλέγξει ἐν προκειμένῳ, ὅταν ὅλοι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι ἐσμέν; Τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν ἔχει καμμία πρόθεση νὰ κατηγορήσει τὴν κοινὴ μας ἀμαρτωλότητα, αὐτὸ θὰ ἦταν ἀφροσύνη. Ἄν γράφεται εἶναι γιὰ νὰ καταδείξει τὸν ὀλισθηρὸ δρόμο στὸν ὁποῖο ὀδηγεῖ ἡ αὐτοματοποίηση τοῦ λειτουργοῦ, ὅταν δηλαδὴ δὲν καταβάλλει ἐνεργὸ προσπάθεια κάθε φράση καὶ κάθε πράξη του νὰ εἶναι ὅσο γίνεται περισσότερο συνειδητή. Ἄλλὰ γιὰ νὰ συμβῆ αὐτὸ χρειάζεται τουλάχιστον νὰ ἀντιλαμβάνεται τί λέει. Πῶς θὰ ἐπιτευχθεῖ λοιπὸν ἐνεργὸς συμμετοχὴ ὅταν συγκλονιστικὰ μεγάλος ἀριθμὸς κληρικῶν ἀγνοοῦμε τὸ νόημα τῶν εὐχῶν πὸν ἀναπέμπουμε;

Μάλιστα μερικὲς φορές ἡ ἀφηρημάδα τοῦ λειτουργοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ οὔτε τὴν ὀρθὴ διεκπεραίωση τῶν λεγομένων. Γιὰ νὰ καταδείξω τὴ σοβαρότητα τοῦ προβλήματος ἃς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐπισημάνω τὸ

γνωστό σφάλμα τῶν δοξολογικῶν καταλήξεων τῶν εὐχῶν, οἱ ὁποῖες μεταβάλλονται ἀσυναίσθητα, εἰσάγοντας ἔτσι ἐννοιολογικὰ καὶ δογματικὰ σφάλματα! Ποῖός ἀπὸ μᾶς δὲν ἔχει ἀκούσει (ἢ καὶ δὲν τὸ ἔχει διαπράξει) τὴν κατάληξη τῆς ὀπισθαμβώνου εὐχῆς, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται στὸν Θεὸ Πατέρα, νὰ μετατρέπεται σὲ ἐπίκληση πρὸς τὸν Χριστὸ («σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί...»), ἢ ἀντιστροφή, τὴν εὐχή τῆς ἀρτοκλασίας ποὺ ἀπευθύνεται στὸν Ἰησοῦ νὰ καταλήγει ἐσφαλμένα «τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ...»; Τέτοια λάθη φανερώνουν ὅτι δὲν βάζουμε «τὸ μναλό μας νὰ δουλεῖ» κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, προφανῶς διότι τὸ ἀπασχολοῦμε μὲ κάτι ἄλλο. Ἄλλὰ ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀδιαφορία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνοδεύουν τὰ Τίμια.

Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονοῦμε πὼς ἡ αὐτοματοποίηση τοῦ λειτουργοῦ διαφεύγει συνήθως τῆς προσοχῆς τοῦ ἐκκλησιασματος λόγῳ τῆς ἀποξενώσεως τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ δρώμενα. Μὲ ἓνα ἐκκλησίασμα ποὺ θὰ ἀντιλαμβανόταν τί λέγεται καὶ θὰ ἔβλεπε τί πράττεται στὸ ἱερὸ βῆμα, τὰ προβληματικὰ αὐτὰ φαινόμενα ἀναγκαστικὰ θὰ μειώνονταν, ἀφοῦ θὰ διατηρούσαμε τουλάχιστον τὸ κίνητρο νὰ διασώσουμε τὸ γόητρο καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά μας.

Εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἀποτελεῖ ἐπεῖγον αἴτημα νὰ δουλέψουμε γιὰ τὴ λειτουργικὴ συνειδητοποίηση τοῦ λαοῦ μας, θέμα τὸ ὁποῖο θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σὲ ἄλλα σημειώματα.



Στιγμιότυπο ἀπὸ τὴ λαμπρὴ Πανήγυρη τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου στὴν Αἴγινα. Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ διακρίνονται οἱ Σεβ. Σύρον κ. Δωρόθεος, Νικαίας κ. Ἀλέξιος, Ὑδρας κ. Ἐφραίμ καὶ ὁ Θεοφ. ἐπίσκοπος Κορωνείας κ. Παντελεήμων

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΙΕΡΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

**Ἡ Θεία Κοινωνία**

**Ἄρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαθανασίου,  
Ἱεροκήρυκος τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν**

**1. Ἐρώτ.: Εἶναι τὸ ἴδιο ὅταν λέγουμε Θεία Λειτουργία ἢ Θεία Εὐχαριστία ἢ Θεία Κοινωνία;**

**Ἀπάντ.:** Εἶναι οὐσιαστικὰ τὸ ἴδιο. Πρόκειται γιὰ ὀνομασίες πού ἀποδόθηκαν στὸ θεοσύστατο αὐτὸ κορυφαῖο Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ βρίσκονται στὴν Ἁγία Γραφή καὶ στὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Λέγουμε Θεία Λειτουργία, διότι εἶναι προσφορὰ ὄλου τοῦ σώματος τῶν πιστῶν (Λειτουργία=λείτου, δηλ. λαοῦ, τὸ ἔργον), προσφορὰ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀνάμνηση καὶ ἀναπαράσταση τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ. Εἶναι ἡ κοινὴ λατρεία «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ».

Λέγουμε Θεία Εὐχαριστία, διότι κατὰ τὴν τέλεση τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ Μυστηρίου προσφέρεται στὸν Θεὸ ἢ πλέον ἀρεστή, ὑπέροχη καὶ εὐπρόσδεκτη εὐχαριστία. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς πρὸ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ὅπου παρέδωσε στοὺς μαθητές Του τὸ Μυστήριον τοῦτο, εὐχαρίστησε τὸν ἐπουράνιον Πατέρα Του. Καὶ ἐμεῖς εὐχαριστοῦμε τὸν Μεγάλον Ἀρχιερέα Χριστό, τὸν Ἄμνόν τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὰ πάντα πού δώρισε σέ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνθρώπους, τὰ πλάσματά Του. Ἡ Εὐχαριστιακὴ αὐτὴ σύναξη συνιστᾶ ὄντως τὴν καθ' αὐτὸ πράξη καὶ φανέρωση τῆς Ἐκκλησίας.

Λέγουμε δὲ τέλος Θεία Κοινωνία, διότι

πραγματοποιεῖται ἡ κοινωνία τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Νὰ κοινωνήσουν, νὰ λάβουν μέσα τους οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ τὸ ἄχραντο καὶ ἅγιον Σῶμα καὶ τὸ ζωοποιὸ καὶ τίμιον Αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κοινωνοῦν δὲ οἱ πιστοὶ «Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον».

Ἄλλὰ τὸ Μυστήριον αὐτό, ὅπου ὁ Χριστὸς εἶναι πράγματι παρὼν ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου προσφερόμενος ὡς ἀναιμάκτος θυσία, ἔχει καὶ ἄλλες ὀνομασίες. Ἀναφέρουμε μερικές: «Κυριακὸν Δεῖπνον», «Δεῖπνον μυστικὸν καὶ θεῖον», «Τράπεζα Κυρίου», «Τράπεζα Δεσποτική», «Ἄρτος Κυριακός», «Ἄρτος οὐράνιος», «Ποτήριον Κυρίου», «φάρμακον ἀθανασίας», «Ποτήριον ζωῆς», «θυσία», «θυσία ἁγία».



*Ἅγιο Ποτήριον τῆς Ἱ. Μ. Ἰβήρων, 1587-1588, μέ παράσταση Γεννήσεως*

**2. Ἐρώτ.: Πόσο χρονικὸ διάστημα πρέπει νὰ νηστεύουμε πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας;**

**Ἀπάντ.:** Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι «πᾶν καλὸν καὶ ἀγαθὸν διὰ τῆς νηστείας κατορθοῦται καὶ τελειοῦται» (Ἁγίου Γρ. Παλαμᾶ, Ὁμιλία Θ, PG. 151, 105 B). Καὶ ἀκόμη, νηστεία δὲν ὀρίζεται μόνον ἢ «ἀποχὴ βρωμάτων» ἀλλὰ καὶ ἢ «ἀλλοτριώσεις τῶν κακῶν», ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Πρωτίστως οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλη-

σίας ορίζουν περί του θεσμοῦ τῆς νηστείας σέ ἀναφορὰ μέ τὸ ἅγιο Πάθος τοῦ Κυρίου. Ὁ 69ος Ἀποστολικὸς κανὼν εἶναι ἡ βάση. Διακελεύει τὰ ἑξῆς: *«Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα ἢ παρασκευὴν, καθαιρεῖσθω ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω»*. Φυσικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀρχαιότατες αὐτὲς ἡμέρες νηστειῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες γνωστὲς ἡμέρες νηστείας, τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Δεκαπενταυγούστου, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων, τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τῆς Ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ ἄλλες.

Εἰδικότερα γὰρ τὸ θέμα τῆς νηστείας πρὸ τῆς Θ. Κοινωνίας, οἱ ἱεροὶ κανόνες δὲν προβλέπουν κάποια εἰδικὴ νηστεία. Ἐννοεῖται βέβαια ὅτι ὁ πιστὸς ὁ ὁποῖος προσέρχεται στὴ Θεία Κοινωνία, τηρεῖ τὶς καθιερωμένες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νηστείες, ἀλλὰ καὶ τυχὸν νηστεία ποὺ ἔχει ἐπιβάλλει ὁ πνευματικὸς πατέρας ὡς ἐπιτίμιο. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ὁ 29ος κανὼν τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος ορίζει ὅτι οἱ πιστοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ὀφείλουν νὰ προσέρχονται στὴ Θεία Εὐχαριστία νηστικοί. Συνεπῶς δὲν εἶναι θέμα κάποιου χρονικοῦ διαστήματος ἀποχῆς ἀπὸ μερικὲς τροφές. Εἶναι θέμα ἀληθινῆς καὶ οὐσιαστικῆς πνευματικῆς προετοιμασίας γὰρ τὴν προσέλευση στὴ Θεία Κοινωνία, ὅπου περιλαμβάνεται καὶ ἡ νηστεία.

### 3. Ἐρώτ.: Κάθε πότε πρέπει νὰ προσέρχεται στὴ Θεία Κοινωνία ὁ πιστός;

Ἀπάντ.: Συχνά, μέ τὴ δέουσα προσοχὴ καὶ διάκριση. Ὅφειλουμε νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ Θεία Λειτουργία τελεῖται γὰρ νὰ κοινωνήσουν οἱ πιστοί, ὅταν βέβαια ὑπάρχουν οἱ προϋποθέσεις καὶ ἔχει προηγηθεῖ ἡ κατάλ-

ληλη πνευματικὴ προετοιμασία. Ἀποτελεῖ ἀταξία ἢ τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὴν ἁγία Μετάληψη τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, ὁ προσενηγκῶν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν, συνέστησε: *«Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον»*. Δὲν εἶπε *«ὁ φαγὼν καὶ ὁ πιών»*, ἀλλὰ σέ ἐνεστῶτα χρόνο *«ὁ τρώγων καὶ πίνων»*. Οἱ μαρτυρίες ἄλλωστε τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, τῶν ἀποστολικῶν καὶ τῶν ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς συχνῆς, μάλιστα, Θείας Κοινωνίας εἶναι πολλές καὶ πολὺ χαρακτηριστικὲς. Ἐφόσον δὲν ὑφίσταται κάποιο κώλυμα, ὁ πιστὸς πρέπει νὰ κοινωνεῖ ὅπως ὁ πνευματικὸς του πατέρας ἔχει κανονίσει.

Εἶναι ἄξιο ιδιαίτερης προσοχῆς ὅτι καὶ οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ὁμιλοῦν γὰρ τὴ συχνὴ Θεία Κοινωνία. Ὁ 9ος Ἀποστολικὸς κανὼν ορίζει τὰ ἑξῆς: *«Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφοριζέσθαι χρῆ»*. Δηλαδή, ὅλοι οἱ πιστοὶ ποὺ προσέρχονται στὴν Ἐκκλησία ὅταν τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία, καὶ ἀκοῦν τὶς Γραφές ἀλλὰ δὲν παραμένουν στὴν ὥρα τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως, ἐπειδὴ προκαλοῦν ἀταξία στὴν Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀφορίζονται.

Σαφῆς εἶναι καὶ ὁ 2ος κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς: *«Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν ἁγίαν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατὰ τινὰ ἀταξίαν, τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης...»*.

## ΕΠΙΤΕΙΟΙ

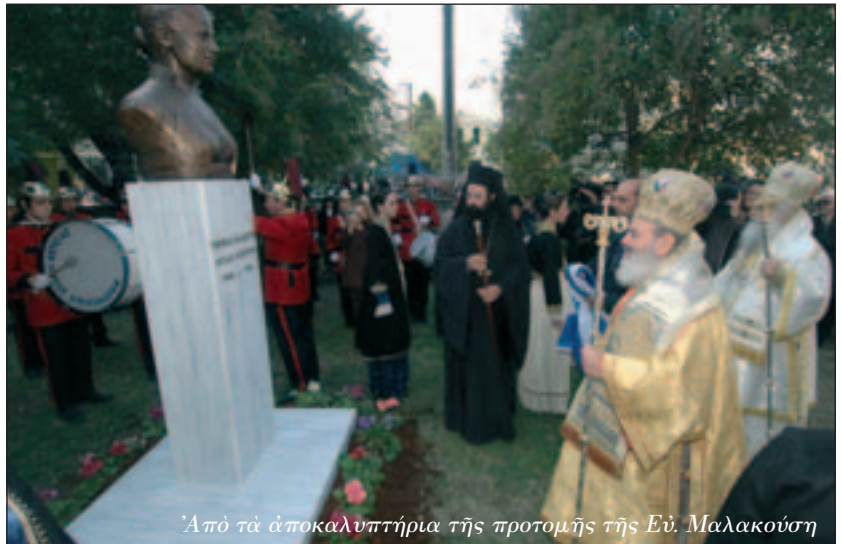
## Ἱερὸς Ναὸς Ἁγίου Ἀντωνίου Βεροίας Ἑκατὸ Χρόνια

Μὲ τὴν παρουσία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, τῶν Μητροπολιτῶν Κατερίνης, Ξάνθης, Ἐλασσῶνος, Σταυροπηγίου, Καστορίας, Φλωρίνης, Κασσανδρείας, Κοζάνης καὶ Χαλεπίου (Συρία), τοῦ Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ πλήθους κόσμου, πραγματοποιήθηκαν μὲ ἐπιτυχία οἱ ἐπετεικὲς ἐκδηλώσεις πὺ διοργάνωσε ἡ Ἱ. Μ. Βεροίας γιὰ τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀντωνίου.

Τὸ Σάββατο 6 Νοεμβρίου τὸ πρωὶ ἔλαβε χώρα Ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν μὲ θέμα: «*Ἱερὸς Ναὸς Ἁγίου Ἀντωνίου Βεροίας: 100 χρόνια ἱστορίας καὶ κοινωνικῆς προσφορᾶς*», πὺ διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου συμπληρώσεως 100 ἐτῶν ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Βεροίας.

Κατὰ τὴν Ἡμερίδα παρουσιάστηκε καὶ βιβλίο τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Βεροίας κ. Παντελεήμονος «*Ἱστορία καὶ προσφορὰ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Βεροίας*», πὺ ἐκδόθηκε εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐπέτειο.

Τὸ ἀπόγευμα τελέστηκε μέγας Ἀρχιερατικὸς Ἑσπερινός. Ἡ ἀσημένια λάρνακα μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πολιούχου βρισκόταν στὸ κέντρο τῆς ἐκκλησίας. Ἰδιαίτερα συγκινητικὴ ἦταν ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ἀνοίχθηκε ἡ λάρνακα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς προσκύνησαν τὰ ἱερά λείψανα καὶ στὴ συνέχεια ἔγινε ἡ κατάθεση (μεταφορά) τους στὸ νέο κιβώριο (κουβού-



Ἀπὸ τὰ ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς τῆς Εὐ. Μαλακούση

κλιο), πὺ κατασκευάστηκε πρόσφατα. Στὸ μεταξὺ συντάχθηκε καὶ ὑπογράφηκε τὸ πρακτικὸ ἀποσφράγισης τῆς λειψανοθήκης καὶ κατάθεσης τοῦ ἱεροῦ λειψάνου στὸν τόπο ὅπου καθημερινὰ τίθεται σὲ προσκύνηση ἀπὸ τοὺς πιστοὺς.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ τελέστηκε Ἀρχιερατικὸ Συλλείτουργο, προεξάρχοντος τοῦ Μακαριωτάτου. Στὸ τέλος ἔγινε τὸ μνημόσυνο τῶν μακαριστῶν Μητροπολιτῶν Βεροίας καὶ τῶν κτητόρων τῆς ἐκκλησίας. Ξεχωριστὴ στιγμή ἀπέτελεσαν τὰ ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς τῆς ἀειμνήστου μεγάλης εὐεργέτιδος Εὐδοξίας Μαλακούση, πὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ τὸν δισέγγονό της Γεώργιο Μαλακούση, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς φιλαρμονικῆς τοῦ Δήμου Βεροίας. Τὴν προτομὴ φιλοτέχνησε ὁ γλύπτης Εὐθύμιος Καλεβρᾶς ἀπὸ τὸν Καταχᾶ Πιερίας. Ἐπίσης ἡ μορφὴ τῆς Μαλακούση φιλοτεχνήθηκε σὲ τοιχογραφία στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ. Μετὰ τὰ ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀποκάλυψε ἐντοίχια ἐπιγραφὴ στὴν πρόσοψη τῆς ἐκκλησίας πὺ γράφηκε μὲ τὴ μορφὴ ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιγράμματος.

# ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Τοῦ Κωνσταντίνου Χολέβα

## Μία πρότυπη ένοριακή βιβλιοθήκη

“Όπως έχουμε ξαναγράψει από τις στήλες του ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ στο χωριό Μικρό Δέρειο Έβρου λειτουργεί μία πρότυπη Ένοριακή Λαϊκή Βιβλιοθήκη υπό την εύλογία του Σεβ. Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Όρεστιάδος και Σουφλίου κ. Νικηφόρου. Τά νεώτερα που μᾶς ἤλθαν με Δελτίο Τύπου είναι πολύ ευχάριστα. Στις 7 Νοεμβρίου τ.έ. μετά την Θεία Λειτουργία πραγματοποιήθηκαν τά εγκαίνια τῆς Κινητῆς Μονάδας τῆς Ένοριακῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ Κινητή Βιβλιοθήκη θά μπορεῖ νά ἐξυπηρετεῖ τά παιδιά τῶν σχολείων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς, τούς ὀπλίτες και ἀξιωματικούς τῶν στρατοπέδων, ἀλλά και τούς ὀρεσίβιους Πομάκους μουσουλμάνους κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν που ἐπιζητοῦν τῆ μάθηση, τῆ γνώση και τῆν ψυχαγωγία. Πρόκειται για ἕνα ὄχημα τὸ ὁποῖο με τῆν κατάλληλη ἐσωτερική διαμόρφωση φιλοξενεῖ περι τούς δύο χιλιάδες τίτλους βιβλίων ὄλων τῶν γνωστικῶν ἀντικειμένων με ἔμφαση στά παιδικά, λογοτεχνικά, θεολογικά, ἱστορικά, ἱατρικά κ.ἄ. Ἡ Κινητή Βιβλιοθήκη εἶναι δανειστική και ἔχει τῆ δυνατότητα νά ἀνανεώνει τὸ ὑλικὸ της ἀπὸ τὸ Κεντρικὸ Τμῆμα τῆς Ένοριακῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης. Όπως μᾶς πληροφορεῖ τὸ Δελτίο Τύπου «ἡ λειτουργία τῆς Κινητῆς Μονάδας μετά τῆ συμπλήρωση ἑνὸς ἔτους ἀπὸ τῆν ἔναρξη λειτουργίας τῆς Βιβλιοθήκης στὸ Μικρὸ Δέρειο ἀποδεικνύει και τῆν ἀνταπόκριση που εἶχε στῆν εὐρύτερη περιοχή. Δηλώνει ἀκόμη και τῆν ἐνεργὸ συμπαράσταση φίλων του Βιβλίου στῆν προσπάθεια για τῆν προώθησή του και τῆν καλλιέργεια τῆς φιλοναγνωσίας σέ μία κατά κοινή ὁμολογία ἀπομονωμένη και παραμελημένη περιοχή». Ἐμεῖς ἀπλῶς προσθέτουμε τὸν δίκαιο

ἔπαινο σέ ἐκείνους που ἀνέλαβαν τῆν πρωτοβουλία και σέ ἐκείνους που τῆν στήριξαν με κάθε τρόπο. Εἶθε νά βροῦν μιμητές σέ ἄλλες ἐνορίες τῆς Ἐκκλησίας μας.

## Ὁ Κλήρος στὸ Μακεδονικὸ Ἀγῶνα

Κατὰ τῆν διάρκεια του λήγοντος ἔτους 2004 ἡ Ἐκκλησία, ἡ Πολιτεία, ἡ Τοπική Αὐτοδιοίκηση και ὁ Ἐλληνισμὸς ὀλόκληρος τιμήσαμε τά 100 χρόνια ἀπὸ τὸν ἥρωικὸ θάνατο του ἀνθυπολοχαγοῦ Παύλου Μελά και ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα τῆς περιόδου 1904-1908. Οἱ ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις κορυφώθηκαν τὸν Ὀκτώβριο κοντὰ στῆν ἡμέρα μνήμης του Μελά, που εἶναι ἡ 13ῆ Ὀκτωβρίου. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας μας ἔθεσε ὑπὸ τῆν αἰγίδα της τίς ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις, τίς ὁποῖες ὀργάνωσαν οἱ Μητροπόλεις Καστορίας και Φλωρίνης και τίς ὁποῖες παρέστη ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος. Ἐπίσης ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Πολιτιστικῆς Ταυτότητος ὀργάνωσε στῆν Στοὰ του Βιβλίου στῆν Ἀθήνα Ἡμερίδα με αὐτὸ τὸ θέμα και με ἐκλεκτοὺς ὀμιλητές. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο προκύπτει ἀπὸ τίς ὀμιλίες και τίς ἐκδηλώσεις, ἀλλά κυρίως ἀπὸ τῆν μελέτη τῶν πηγῶν και τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, εἶναι ὅτι ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶνας κατὰ τῶν Τούρκων κατακτητῶν και τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων δέν θά εἶχε κερδηθεῖ ἂν δέν ὑπῆρχε ἡ συμβολὴ του Ἐλληνορθόδοξου κλήρου. Ὁ Δεσπότης, ὁ παπᾶς, ὁ ἡγούμενος, ὄλοι ἔσπευσαν νά δώσουν τῆ μάχη για τῆν Ὀρθοδοξία και για τὸ Γένος. Ὁ παπᾶς και ὁ δάσκαλος του χωριοῦ ἦσαν οἱ κύριοι στόχοι τῶν κομιτατζήδων, τῶν ἐνόπλων ὀμάδων τῆς Σχισματικῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἐξαρχίας ὀπως ἀπεκαλεῖτο



τότε. Σήμερα ή Εκκλησία μας εργάζεται για την ειρήνη και για την αρμονική συμβίωση των λαών στην ταραγμένη βαλκανική γειτονιά μας. Δεν λησμονεί, όμως, τους αγώνες και τις θυσίες των κληρικῶν υπέρ τῆς Ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους. Ἐστω κι ἂν ὀρισμένοι ὀπαδοὶ τῆς «πολυπολιτισμικότητας» καλοῦν τὴν Εκκλησία μας νὰ παύσει νὰ ενδιαφέρεται γιὰ τὴν ἐθνική μας ἐπιβίωση καὶ ταυτότητα, ἢ Ὁρθόδοξη Εκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ παύσει νὰ τιμᾷ τὰ ματωμένα ράσα. Ἡ συνύπαρξη μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν διαφορετικῶν πολιτισμῶν πρέπει νὰ εἶναι μέλημα ὅλων μας καὶ τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν περιφρόνηση πρὸς τὸ παρελθόν μας, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀρθὴ ἀνάγνωση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἱστορικῶν ἐμπειριῶν.

#### **Ἐκκλησία καὶ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα**

Στις 29 Ὀκτωβρίου τ.ἔ. ὑπεγράφη στὴν Ρώμη ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν 25 κρατῶν-μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως τὸ κείμενο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνταγματικῆς Συνθήκης. Τὸ κείμενο αὐτό, γνωστὸ καὶ ὡς τὸ Σύνταγμα τῆς Εὐρώπης, θὰ συζητεῖται εὐρύτατα ἐπὶ δύο χρόνια σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἐλπίζουμε δὲ νὰ γίνει καὶ στὴ χώρα μας ἢ κατ'ἀλληλῆ ἐνημέρωση. Ἡ κύρωση καὶ τελικὴ ἔγκριση τοῦ Συντάγματος θὰ γίνει στὶς περισσότερες χώρες μὲσω τῶν Κοινοβουλίων, ὅπως π.χ. στὴν Ἑλλάδα, σὲ ὀρισμένες, ὅμως, χώρες θὰ διεξαχθοῦν δημοψηφίσματα, π.χ. Βρετανία, Γαλλία κ.ἄ. Δυστυχῶς, παρὰ τὴν πίεση τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁμολογιῶν καὶ παρὰ τὴν ὑποστήριξη μεγάλων εὐρωπαϊκῶν προσωπικοτήτων, τὸ Προοίμιο τοῦ Συντάγματος δὲν ἀναφέρεται ρητὰ στὴν Χριστιανικὴ κληρονομία τῆς Εὐρώπης. Δὲν ἀποκλείεται, ὅπως λέγουν οἱ ειδικοί, αὐτὴ ἢ παράλειψη νὰ προκαλέσει τὴν ἀπόρριψη τοῦ κειμένου ἀπὸ λαοὺς ποὺ ἔχουν ἔντονη πρόσδεση στὴν Χριστιανικὴ παράδοση. Πέραν τοῦ Προοι-

μίου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα σημεία στὸ Εὐρωσύνταγμα, ὅπως π.χ. τὸ ἄρθρο 51 ποὺ προβλέπει ὅτι γιὰ τὸ νομικὸ καθεστῶς καὶ γιὰ τὸν ρόλο ποὺ θὰ διαδραματίζουν οἱ Ἐκκλησίες καὶ οἱ θρησκευτικὲς ὁμολογίες σὲ μία χώρα ἀρμόδιοι νὰ ἀποφασίσουν εἶναι οἱ ἐθνικοὶ νομοθέτες κάθε χώρας, δηλαδὴ ἡ Βουλὴ καὶ μὲσω αὐτῆς ὁ λαός. Μὲ ἀπλὰ λόγια αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἂν ἢ πλειοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπιθυμῆ νὰ παραμείνει στὸ Σύνταγμά μας ἢ ἀναφορὰ τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς ἐπικρατοῦσης Θρησκείας καὶ νὰ διδασκόμαστε τὰ Ὁρθόδοξα Θρησκευτικὰ, ἢ Εὐρ. Ἐνωση θὰ σεβασθεῖ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση καὶ δὲν ἐπιβάλλει δικές της ἀπόψεις ἢ ρυθμίσεις. Ἡ Ἐκκλησία μας παρακολουθεῖ τὶς ἐξελίξεις ὡς πρὸς τὸ Εὐρωσύνταγμα καὶ παρενέβη ἢ συνεχίζει νὰ παρεμβαίνει στὰ σημεία ἐκεῖνα ποὺ ἄπτονται τῆς ἑλληνορθόδοξου ταυτότητός μας. Ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Παρακολουθήσεως Εὐρωπαϊκῶν Θεμάτων ἔχει πλούσιο πληροφοριακὸ ὑλικὸ γιὰ ὅποιον ἐνδιαφέρεται περισσότερο, ἐνῶ καὶ τὸ γενικὸ θέμα τῆς ἐφετεινῆς περιόδου τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἐκκλησίας μας ἀναφέρεται στὴν δημιουργία τῆς Μεγάλης Εὐρώπης καὶ στὸν ρόλο τῆς Ὁρθοδοξίας σ' αὐτήν. Ἄς εἴμαστε, λοιπόν, ἐνημερωμένοι, ὥστε νὰ γίνουμε σωστοὶ Εὐρωπαῖοι διατηρῶντας ταυτόχρονα τὴν ἰδιοπροσωπία μας.

#### **Ὁρθόδοξα Χριστούγεννα**

Δεκέμβριος μῆνας καὶ θὰ κλείσουμε μὲ θερμὲς εὐχὲς γιὰ Ὁρθόδοξα Χριστούγεννα καὶ Εὐλογημένη τὴ Νέα Χρονιά. Καλὴ δύναμη στοὺς κληρικούς ποὺ κουράζονται περισσότερο αὐτὲς τὶς ἡμέρες! Καὶ ἄς εὐχηθοῦμε νὰ εἶναι ἐφέτος περισσότερο οἱ Χριστιανοὶ ποὺ θὰ ἐορτάσουν πραγματικὰ Ὁρθόδοξα Χριστούγεννα μὲ πνευματικὴ προετοιμασία καὶ μὲ συμμετοχὴ στὴ Θεία Λατρεία. Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε!

## ΑΠΗΧΗΣΕΙΣ

## Ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου Θρησκευτικῶν Ἡγετῶν

(7-10 Νοεμβρίου 2004 στὸ Leuven τοῦ Βελγίου)

Μὲ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Θερμοπυλῶν κ. Ἰωάννης ἔλαβε μέρος στὴν ἐτήσια διάσκεψη τοῦ «Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου Θρησκευτικῶν Ἡγετῶν» ποῦ εἶχε ὡς θέμα «Οἱ θρησκείες γιὰ τὴν εἰρήνη».

Τὸ ἐν λόγω Συμβούλιον ἰδρύθηκε πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ κύριο θέμα ἔχει τὴν εἰρήνη. Τὸ ἀποτελοῦν ἡγέτες ἢ ἐκπρόσωποι τῶν κυριωτέρων χριστιανικῶν δογμάτων τῆς Εὐρώπης ἤτοι Ὁρθόδοξοι, Ρωμαιοκαθολικοί, Ἀγγλικοί, Λουθηρανοί, Γερμανοί τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, Μωαμεθανοί, Ἑβραῖοι, Ἰνδουῖσταί, Βουδισταί κ.ἄ. Μίλησαν ἐπίσης καὶ ἐκπρόσωποι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τοῦ NATO καὶ τῆς UNESCO.

Τὴν Ἐκκλησία μας ἐκπροσωπεῖ μόνιμως ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας κ.κ. Ἀμβρόσιος τὸν ὁποῖον μὲ ἐξουσιοδότησή του ἐκπροσώπησε ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Θερμοπυλῶν κ. Ἰωάννης.

Κύριο θέμα τῆς ἐν λόγω συνελεύσεως ἦταν ὁ πόλεμος στὸ Κόσσοβο, δηλαδή ἡ μελέτη τῆς παρουσίας καταστάσεως ἰδίως μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Μαρτίου 2004 στὴν περιοχή, ἡ κατάσταση ἐν γένει στὰ Βαλκάνια, Ἀντισημιτισμὸς καὶ Ἰσλαμοφοβία στὸν εὐρύτερο χῶρο τῆς Εὐρώπης.

Ἐντονη προσπάθεια κατεβλήθη ὥστε νὰ συγκροτηθεῖ τοπικὸ διαθρησκευτικὸ συμβούλιο στὸ Κόσσοβο ἀποτελούμενο ἀπὸ ἐκπρόσωπους τῶν Ὁρθοδόξων Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Μωαμεθανῶν, τὸ ὁποῖο σὲ περίπτωση κρίσεως θὰ μπορούσε νὰ παρέμβει καὶ ὅπωςδήποτε τονίσθηκε ἡ ἀνάγκη

νὰ ἐπιστρέψουν οἱ Ὁρθόδοξοι Σέρβοι στις ἐστίες τους.

Βεβαίως ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ πολέμου στὴν περιοχή αὐτὴ ὡς θρησκευτικῆ, ὅπως προσπάθησαν νὰ τὸν χαρακτηρίσουν οἱ πολιτικοὶ εἰσηγητὲς καὶ ὁμιλητὲς δὲν ἔγινε δεκτός. Τὰ αἷτια εἶναι καθαρῶς ἐθνικιστικὰ καὶ μέσῳ ὅλης αὐτῆς τῆς ἀκαταστασίας προωθοῦνται τὰ σχέδια τῆς «μεγάλης Ἀλβανίας». Ἄλλωστε ὁ σκληρὸς στὸ λόγο του μουφτῆς τοῦ Κόσσοβο τόνιζε τὴν ὑπάρξη «πλειοψηφίας» μουσουλμάνων ἔναντι «μειοψηφίας» ὀρθοδόξων. Φαίνεται δὲ ὅτι προωθείται ἐνίσχυση τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου τοῦ κράτους τῶν Σκοπίων καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ γενικότερου σχεδίου ὑπάρχει καὶ ἡ παρατηρούμενη πολιτικὴ κινητικὸτητα ἀναδείξεως αὐτοῦ τοῦ κράτους. Ἐκφράσθηκε δυσπιστία ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν βούληση τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν καὶ κυρίως τοῦ NATO νὰ προσταθεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἀναζητοῦνται τρόποι συνεργασίας μὲ τοὺς μουσουλμάνους καὶ εἰρηνικῆς συμβιώσεως, ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν.

Ἡ παρουσία τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας κ. Ἀναστασίου ἦταν θετικὴ ἰδίως σὲ ὀρισμένες παρεμβάσεις προκειμένου νὰ καταθέσει τὴν προσωπικὴ του μαρτυρία καλῆς συμβιώσεως μὲ τοὺς μωαμεθανοὺς στὴν Ἀλβανία.

Ἐκ τῶν πραγμάτων διαφαίνεται ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐνεργὸς παρουσία τῆς Ἐκκλησίας μας στὸ E.C.R.L. καὶ παρομοίους ὀργανισμούς, κυρίως ὅταν διαπραγματεύονται θέματα, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν ἄμεσα τὴν Ἐκκλησία ἢ τὸ Ἔθνος μας.

## ΙΔΕΕΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ



**Ίστορικά Έκκλησιαστικά Μνημεία τής Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος**, Έκδοσις Ἰ. Μ. Φθιώτιδος, Λαμία 2003, σελ. 320

Μιά ἐπιμελημένη ἐκδοτικά καὶ πολὺ χρηστικὴ ἔκδοση κυκλοφορήθηκε πρόσφατα μὲ τὴν ἐπίστασία τοῦ Σεβ. Φθιώτιδος κ. Νικολάου. Ἡ παροῦσα ἔκδοση κα-

λύπτει ἓνα τομέα πού, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Σεβασμιώτατος κ. Νικόλαος στὸν Πρόλόγο του, σκοπὸ ἔχει νὰ ἐξισορροπήσει τὸ ἔλλειμμα προβολῆς τοῦ Ἑλληνορθοδόξου πολιτισμοῦ σὲ σύγκριση μὲ τὸν Ἀρχαιοελληνικό.

Ἡ ἐποχὴ μας ἀπαιτεῖ οὐσιαστικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν διατήρηση τῆς τεράστιας πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κληρονομιάς τὴν ὁποία διαθέτει, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐξοικείωση τῶν νέων μὲ αὐτή, ὡς ἀντίδοτο στὴν κενότητα καὶ τοὺς κινδύνους πού ἐλοχεύουν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἄλλωστε ποιὸς μπορεῖ νὰ ἐκτιμήσει, νὰ προβάλλει καὶ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰ μνημεία τῆς Ὁρθοδοξίας καλύτερα ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς κατὰ τόπους Μητροπόλεις!

Ἡ νέα ἔκδοση τῆς Ἰ. Μ. Φθιώτιδος περιλαμβάνει Μνημεία τῶν Παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, Ἰ. Μονές, Ἰ. Ναοὺς, Μνημεία, τὸ Κενοτάφιο τοῦ Ἀθανασίου Διάκου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἡ παρουσίαση τῶν μνημείων γίνεται μὲ μεστή καὶ γλαφυρὴ περιγραφὴ καὶ θαυμάσιο φωτογραφικὸ ὕλικό, πού κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστη ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξάπτει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ μιὰ καλύτερη καὶ βαθύτερη γνωριμία μὲ τὰ μνημεία.

Ἰ. Μ. Χατζηφώτης – Μαρινέλα Πολυζώτη

**«Βυζαντινοὶ Ὕμνοι Χριστουγέννων»**, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς

Θέλοντας νὰ μᾶς κάνει κοινωνοὺς στὴν κατασκευτικὴ ὑμνολογία τῶν Χριστουγέννων, ὁ Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς μας Μουσικῆς ἔχει ἐκδόσει τὸν ψηφιακὸ δίσκο «BYZANTINOI YMNOI XRISTOYGENNON» ὁ ὁποῖος περιέχει ἔργα μεγάλων ποιητῶν ἀνάμεσά τους ὁ Ρωμανὸς ὁ μελωδός, ὁ Ἀνδρέας Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὁ Ἱεροσολυμίτης, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός, ἡ μοναχὴ Κασσιανὴ κ.ἄ.

Ἀπὸ μουσικὴ ἄποψη ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ «Χαίροις Πάναγνε» τοῦ Μπαλασίου ἱερέως καὶ τὸ «Αὐγούστου μοναρχήσαντος» τῆς Κασσιανῆς, ἀπὸ παλαιὰ χειρόγραφα.

Ἡ παραβολὴ τους πρὸς τὰ ἀνάλογα καὶ στοὺς ἴδιους ἦχους μελωδήματα τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου δείχνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδιομορφία πού χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, καὶ τὶς ὁμοιότητες, τὴ συνάφεια καὶ τὴν ταυτότητα νέων καὶ παλαιῶν μελικῶν μορφῶν· δηλώνει τὸ ἀδιάκοπο καὶ τὸ συνεχές τῆς μουσικῆς παράδοσης στὴν Ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία.

Σ τ ἦ ν  
π α ρ ο ὐ σ α  
ἔ κ δ ο σ η  
ψ ἄ λ λ ο υ ν ὁ  
Σ ἰ μ ω ν  
Κ α ρ ᾶ ς κ αὶ  
ἡ ἔ κ κ λ η -  
σ ι α σ τ ι κ ῆ  
χ ο ρ ω δ ῖ α  
τοῦ Σ υ λ λ ὄ -  
γ ο υ.





## Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

### Ἀσθένεια: Εὐκαιρία Συνάντησης με τὸν Χριστὸ

(Κυριακὴ 23 Ἰανουαρίου 2005)

Τοῦ Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου

Πρωτοσυγκέλλου Ἱ. Μ. Βεροίας

«*Ἰησοῦ Υἱέ Δαβίδ, ἐλέησόν με*» (Λουκ. 18, 38)

Ὁ ἄνθρωπος χαρακτηρίζεται γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ πνεύματός του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ σώματός του. Ἡ ἀσθένεια, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ θεραπευθεῖ με ἰατρικὰ ἢ φαρμακευτικὰ μέσα, προκαλεῖ στὸν ἄνθρωπο ἀπογοήτευση. Ὁ ἀσθενής, ἐνῶ ἔχει ἴσως κοντὰ του πολλοὺς ἀνθρώπους, βιώνει τὸ αἶσθημα τῆς μοναξιάς. Κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν τὸν βοηθᾷ οὐσιαστικά, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια. Ἀπεγνωσμένα, λοιπόν, ζητᾷ κάποιον ποὺ ἔχει, ἐπιτέλους, τὴν ἰαματικὴ δύναμη. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰτί μέσα στὶς εὐαγγελικὲς διηγήσεις συναντοῦμε πολλές φορές τὸν Χριστὸ νὰ συναναστρέφεται με ἀσθενεῖς καὶ μάλιστα με βαριεὲς ἢ ἀνίατες ἀσθενεῖες.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ τυφλὸς τῆς Ἰεριχοῦς, στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Ἐνῶ πολλοὶ προσπαθοῦν νὰ καταπνίξουν τὴ φωνὴ του, γιὰ νὰ μὴν ἐνοχλεῖ, ὁ Χριστὸς στέκεται, τὸν καλεῖ κοντὰ Του καὶ τοῦ δίνει τὸ φῶς, ἐπαινώντας τὴν πίστη του. Ἀξίζει νὰ ἐπικεντρωθοῦμε σὲ δύο σημεία:

*Πρῶτον*, στὴν ἱκανότητα τοῦ τυφλοῦ νὰ διακρίνει ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸν θεραπεύσει. Βρίσκεται ἴσως σὲ πλεονεκτικότερη θέση ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους γύρω του ἂν καὶ δὲν βλέπει, ἀναγνωρίζει τὸν Σωτήρα. Ἄνθρωπος σὲ ἀπόγνωση, ποὺ παρὰ τὴ σωματικὴ ἀδυναμία νὰ δεῖ τὰ πρόσωπα τοῦ ὄχλου, εἶχε τὴν πνευματικὴ αἶσθηση νὰ διακρίνει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν λυτρώσει. Πραγματικά, ἡ φυσικὴ ὄραση δὲν μᾶς ἐξασφαλίζει οὐσιαστικὸ φωτισμό· με ἀνοικτὰ τὰ σωματικὰ μάτια μποροῦμε νὰ βρισκόμαστε σὲ φρικτὸ πνευματικὸ σκοτάδι.

*Δεύτερον*, στὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο. Ὁ Ἰησοῦς διδάσκει συνεχῶς τὴν καινούργια διδασκαλία με

αὐθεντικότητα καὶ ἀξιοπιστία· ἀποκαλύπτει τὸν Θεὸ καὶ τὴ Βασιλεία του με συναρπαστικούς λόγους καὶ ὠραῖες παραβολές. Ταυτόχρονα, ὅμως, δείχνει καὶ ἔμπρακτα τὴ δύναμη τῆς Βασιλείας, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἕνας Θεὸς με ὑψηλὲς διδασκαλίες ἀλλὰ χωρὶς ἀγάπη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δυστυχία δὲν θὰ ἦταν πραγματικὸς Θεός. Ὁ Θεός, ὅμως, ποὺ φανερώνει στὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς, εἶναι Θεὸς ἀγάπης.

Σ' αὐτόν, λοιπόν, τὸν Θεὸ κατέφυγε καὶ ὁ τυφλὸς γιὰ νὰ βρεῖ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν του. Ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μέχρι σήμερα. Καὶ ὄχι πάντοτε με πιστοὺς ἀνθρώπους. Παρατηρεῖται, δηλαδή, τὸ φαινόμενο νὰ ἔρχονται στὴν Ἐκκλησία καὶ ἄνθρωποι ποὺ μέχρι ἐκείνη τὴ στιγμή δὲν εἶχαν καμμία σχέση με αὐτήν. Ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοὺς διαβάσουν μιὰ εὐχή γιὰ ἀσθένεια ἢ νὰ τελέσουν μιὰ παράκληση ἐκεῖνοι ποὺ μέχρι πρὶν λίγο δὲν πίστευαν ἢ γελοῦσαν καὶ μόνο με τὴν ιδέα ὄλων αὐτῶν. Ἔστω κι ἔτσι, ὁ Κύριος δίνει καὶ σὲ ἐκείνους τὴ δυνατότητα νὰ Τὸν γνωρίσουν καὶ νὰ ἀπαλύνουν τὸν πόνο τους με τὴ χάρη Του. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, μέσα στὸν πόνο καὶ τὴ θλίψη τους, ἀνακαλύπτουν τὴ διέξοδο ὄχι μόνο νὰ ἐλπίσουν σὲ κάτι καλύτερο σχετικὰ με τὴν υγεία τους, ἀλλὰ καὶ νὰ στραφοῦν πρὸς τὸν Θεό, βρίσκοντας τελικὰ τὸν πνευματικὸ τους προσανατολισμό.

Ἡ Ἐκκλησία με τὴ διήγηση αὐτῆς τῆς περικοπῆς θέλει νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ δοῦμε, ἐπιτέλους, καὶ τὴ δική μας τύφλωση, ποὺ βέβαια δὲν τὴν ξέρουμε· γιὰτί, ἂν τὴν ξέραμε, δὲν θὰ ἦταν τύφλωση. Ἄλλωστε, «*τυφλοὶ (εἰσὶ) οἱ μὴ βλέποντες τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸν Χριστὸν*» (Ἁγιος Συμεὼν Νέος Θεολόγος, SC 129, 302).

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ» ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΝΓ' (2004)

(Ο πρώτος αριθμός παραπέμπει στο τεύχος, ο δεύτερος στη σελίδα)

**Ἐγκύκλιοι-ἄρθρα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Χριστοδούλου:** Μήνυμα Πρωτοχρονιάς 1,3. Ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντων λόγων, 2, 3. Ἐκκλησία καὶ Ἀθλητισμός, 3, 23. Μήνυμα ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, 4, 3. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, 4, 8. Ἡ πίστη: ἓνα σκάνδαλο, 5, 10. Τὸ μυστήριον τῆς Ἀγ. Τριάδος, 6, 11. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἴμαστε ἐθελοντές γιὰ τὸ 2004, 6, 24. Ἡ συνεισφορά τῆς Ἐκκλησίας στοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες, 7, 5. Τὸ Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, 7, 12. Ὁ Θεὸς δημιουργός, 8, 5. Ἡ γῆ καὶ ἡ δημιουργία, 9, 10. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, 10,8. Μήνυμα ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις 2004, 11, 3. Δέηση κατὰ τῇ Θ. Λειτουργία τῶν Χριστουγέννων, 11, 4. Ὁ Ἀόρατος Κόσμος, 11, 13.

**Βιβλικὰ-Ἑρμηνευτικὰ-Πατερικὰ:** Πρωτοπρεσβ. Λάμπρον Ἀνδρεάδη, Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες ὡς σύμβολο ἐνότητας καὶ συνεργασίας, 1, 16. Ν. Κ. Δρατσέλλα, Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης γιὰ τὸν Μ. Βασίλειο, 1, 19. Ἀγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, «Ὁ Χριστὸς ἐδῶκεν ἑαυτὸν καὶ μεταληπτὸν ἀναλόγως ἐκάστῳ πεποίησεν», 3, 12. Ἀριστ. Ματσάγγα, Ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή, 4, 13. Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου, Λόγος Κατηχητικός, 4, 16. Ν. Κ. Δρατσέλλα, Ὁ Μελίτων Σάρδεων γιὰ τὸ Σταυρώσιμο καὶ Ἀναστάσιμο Πάσχα, 4, 17. Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἐρησικίες καὶ βία, 4, 25. Πρεσβ. Κων. Καλλιανῶ, Ἀπόδειπνος λόγος, 5, 9. Πρωτοπρεσβ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, Ἡ καθολικὴ συνείδηση, 5, 15. Κων. Κορναράκη, Ὁ σεισμὸς τῆς ὑπάρξεως, 7, 18.

**Ἀντιαιρετικὰ:** Πρεσβυτ. Βασ. Ἀ. Γεωργοπούλου, Ἡ Ἀρπαγὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χιλιετὴς Βασιλεία, 1, 12. Τοῦ ἰδίου, Τὸ διεθνὲς σκηρικό τοῦ Νεοπαγανισμοῦ, 2, 11. Τοῦ ἰδίου, Τὸ διεθνὲς σκηρικό τοῦ Νεοπαγανισμοῦ β', 3, 8. Ἀρχιμ. Σερ. Ζαφείρη, Ἀντιμέτωποι μὲ τὸ Σατανισμό, 4, 11. Πρεσβ. Βασ. Ἀ. Γεωργοπούλου, Παραθρησκευτικὲς ὁμάδες καὶ καταστροφικὲς λατρεῖες, 6, 18. Τοῦ ἰδίου, Ἐξωγήνοι-Ufo, Μία ὀρθόδοξη θεώρηση, 9, 18.

**Λειτουργικὰ:** Δημ. Κυριαζῆ, Ἐλευθερία καὶ Θ. Λειτουργία, 2, 16. Σεβ. Μητρ. Ὑδρας κ. Ἐφραίμ, «Ἱερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία», Ὁ Ἱερεὺς ὡς Ἱεραπόστολος καὶ Ποιμὴν», 4, 4. Ἀρχιμ. Χρυσ. Παπαθανασίου, Ἡ Θ. Κοινωνία, 11, 21.

**Ποιμαντικὰ θέματα:** Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ οἱ χρήσεις τῆς, 1, 4. Ἀρχιμ. Δαμ. Ζαφείρη, Ἡ ἀξία τῆς ἐξομολογήσεως, 1, 15. Ἀρχιμ. Ἠλία Μαστρογιαννοπούλου, Τὸ προσεγμένο κήρυγμα, 2, 6. Ἀρχιμ. Γρηγ. Κωνσταντίνου, Καρνάβαλος – προσωπεῖο ἢ πρόσωπο, 2, 14. Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Τί σημαίνει ἡ Κυριακή; 2, 19. Τοῦ ἰδίου, Ὁ ἄνθρωπος ποῦ μετράει τὰ σύννεφα,

3, 6. Στεφ. Κουμαροπούλου, Μιὰ γερόντισσα Ἡγουμένη ὡς Σύμβουλος, 4, 19. Σεβ. Μητροπολίτου Ὑδρας κ. Ἐφραίμ, Ὁ ἱερεὺς ὡς Ποιμὴν, 5, 3. Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἀναζητήσεις, 5, 6. Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ἱεροθέου, Οἱ προκλήσεις γιὰ μιὰ ἀνοιχτὴ ποιμαντικὴ, 5, 28. Ἀρχιμ. Χρυσ. Σαββάτου, Ἡ ἀξιοποίηση τῶν λαϊκῶν στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, 6, 3. Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Βιοτεχνολογία καὶ Βιοηθικὴ στὸν Ἡμερήσιο Ἀθηναϊκὸ Τύπο, 6, 8. Τοῦ ἰδίου, Ἐχοῦμε ἀγῶνες σήμερα! 7, 15. Τοῦ ἰδίου, Δέηση, 8, 8. Στεφ. Χ. Κουμαροπούλου, Δεξιότητες Ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς νέους μας, α' 8, 15. Τοῦ ἰδίου, Δεξιότητες ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς νέους μας β', 9, 13. Σεβ. Μητρ. Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου, Ἡ Λυχνία καὶ τὸ Φῶς, 10, 3. Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου – Στεφ. Χρ. Κουμαροπούλου, Ἡ Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία καὶ ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων α', 10, 15. Τῶν ἰδίων, Ἡ Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία καὶ ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων β', 11, 16.

**Σελίδες Ποιμαντικῆς Ἐπιγνώσεως** (Συντάκτης: Πρωτοπρεσβ. Βασ. Θερμός). Μὴ μοῦ κάνεις κήρυγμα, 1, 11. Ἐνας διάλογος μὲ τὴ μορφὴ τοῦ μονολόγου, 2, 21. Πότε ἓνα κήρυγμα εἶναι «ἄδειο» καὶ πότε «γεμάτο»; 3, 13. Κάποια τεχνικὰ προβλήματα, 9, 16. Γιὰ μιὰ λατρεία μὲ ἐπίγνωση 10, 18. Ὁ Κληρικὸς-αὐτόματο, 11, 19.

**Νομοκανονικὰ-Νομικὰ:** Παν. Ἰ. Μπούμη, Οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, 1, 6. Τοῦ ἰδίου, Οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, 2, 10. Ἀρχιμ. Κύρ. Μισιακούλη, Περὶ τῆς νομοκανονικῆς καταστάσεως τῶν συνταξιούχων Κληρικῶν, 3, 3. Ἀναστ. Μαρίνου, Σύντομες σκέψεις γιὰ τὸν προσηλυτισμὸ, 8, 3.

**Ἀγιολογικὰ-Καλλιτεχνικὰ:** Γ. Πρίντζιπα, Στὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἀγχόνη, 3, 16. Κων. Μπελέζου, Ὁ Ἰὼβ στὸν κωδ. 3 τῆς Ἰ. Μ. Σινᾶ, 5, 21. Ἀρχιμ. Νικοδήμου Φαρμάκη, Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, 6, 22. Χρ. Καραγιάννη, Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξη Εἰκονογραφία, 7, 21. Λίτσας Ἰ. Χατζηφώτη, Μικρὰ Προσκυνηματα, 8, 27. Νικ. Δρατσέλλα, Ἁγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, 9, 24. Τοῦ ἰδίου, Περὶ τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων, 10, 11. Κ. Π. Χαραλαμπίδη, Τὸ «Φῶς» στὴν Εἰκονογραφία τῆς Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, 11, 7.

**Ἱστορικὰ:** Δ. Κοσμοπούλου - Μεταξᾶ, Ἡ Ἄλωση τῆς Πόλης μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ Νικηφ. Βρεπτάκου, 5, 16. Χαρ. Ἀ. Μηνάογλου, Τὸ Κρυφὸ Σχολεῖο, 6, 20. Α.Θ.Π τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Ἡ Ὀλυμπιακὴ Ἐκχειρία, 7, 3. Σεβ. Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἀγ. Βλασίου κ. Ἱεροθέου, Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ὀλυ-

μπιακόν πνεῦμα, 7, 7. Ἀρχιμ. Π. Ἰωάννου, Σκέψεις καὶ Προβληματισμοὶ γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες καὶ τὸν Ἐθελουτισμό, 7, 9. *Ι. Μ. Χατζηφώτη*, Ἡ συμβολὴ τῶν Ἱ. Μονῶν τῶν Μετεώρων στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, 9, 3. *Λίτσας Ἰ. Χατζηφώτη*, Ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας μέσα ἀπὸ τὰ βιβλία δύο γυναικῶν, 9, 6. – *Ι. Μ. Σταγιάδων* – Χίλια χρόνια, 9, 28. *Ι. Ν. Ἀγ.* Ἀντωνίου Βεροίας – Ἐκατὸ χρόνια, 11, 23.

**Ποικίλα:** Ἀριστ. Κ. Ματσάγγα, Τὸ πρόβλημα τῆς παράδοσης, 1, 8. Ἡλ. Λιαμῆ, Ὁ Ὀρθόδοξος Ἕλληνας καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες τοῦ 2004, 1, 23. – Μιὰ ἱστορικὴ ἀπόφαση: Χτίζεται νέα Ἐκκλησία στὸ Β.Δ. Λονδίνο 1,27. Ἡμερίδα γιὰ τὴ Γλωσσικὴ Ἀγωγή τῶν νέων κληρικῶν, 6, 14. Δ. Κοσμόπουλου, Γιὰ τὴν Μαρία τὴν Μαγδαληνή, 6, 17. – Ἀλληλεγγύη στὸν συνάνθρωπο, τὸ καθῆκον ὄλων, 9, 22. – Τὸ Πρόβλημα τῶν Ναρκωτικῶν, 10, 20. *Ι. Μ. Χατζηφώτη*, Χριστοῦγεννα στὸ Ἅγιον Ὄρος, 11, 11. – Ἡ Γεν. Συνέλευση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου Ἱερσσκ. Ἡγετῶν, 11, 26. Ἡμερίδα γιὰ τοὺς Κληρικοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν στὰ Σωφρονιστικὰ Ἰδρύματα καὶ Νοσοκομεῖα, 10, 25.

**Ποιμαντικὴ Διακονία Ἱ. Μητροπόλεων:** Προτοπρεσβ. Γεωργίου Φανεροῦ, Τὸ Α' Ἱερατικὸ Συ-

νέδριο τῆς Ἱ. Μ. Σύρου, 1, 24. Ἀρχιμ. Μελ. Ζαχαροπούλου, Ἐπέκταση τοῦ «Κέντρου Μέριμνας Οἰκογενείας» τῆς Μητροπόλεως Σύρου καὶ στὴ Μῆλο, 3, 26. Ἱερατικὸ Συνέδριο τῆς Ἱ. Μ. Ὑδρας, 6, 27. Ἱ. Μ. Βεροίας, Δραστηριότητες Νεανικοῦ Ἔργου, 7, 26.

**Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ** (Ἀρχιμ. Ἐπιφ. Οἰκονόμου): 1, 28, 2, 29, 3, 29, 4, 29, 5, 29, 6, 30, 7, 28, 8, 29, 9, 30, 10, 29. (Ἀρχιμ. Γεωρ. Χρυσοστόμου), 11, 30.

**Νεκρολογίες:** Σεβ. Μητρ. Καστορίας κ. Σεραφείμ, Μνήμη Ἀρχιμ. Γρηγορίου Τσάκαλη, 2, 25. Σεβ. Μητρ. Λαρίσης καὶ Τυρνάβου κ. Ἰγνατίου, Ἐπικήδειος εἰς Πρεσβυτέρα, 5, 12.

**Εἰδήσεις-Σχόλια** (Συντάκτης: Κων. Χολέβας): 1, 21, 2, 22, 3, 14, 4, 28, 5, 26, 6, 25, 7, 24, 8, 25, 9, 26, 10, 23, 11, 24.

**Βιβλιοπαρουσίαση:** Π. Σκαλτσῆ, Θεσαυρὸς νέων εὐχῶν καὶ δεήσεων, 1, 29. Ἀρχιμ. Τιμ. Ἄνθης, Ἐκκλησία καὶ Φυσικὸν Περιβάλλον, 2, 30. *Ι. Μ. Χατζηφώτης* – Μαρινέλα Πολυζώτη, Βιβλία-Δίσκοι, 11, 27.

**Τὸ ἐφ' ἅπαξ τῶν Κληρικῶν:** 1, 26, 5, 29, 10, 30. **Φωτογραφικὰ στιγμιότυπα** στὴ σελ. 31 ὄλων τῶν τευχῶν.



Τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο ἀπὸ τον Θεοφιλέστατο Ἐπίσκοπο Φαναρίου κ. Ἀγαθάγγελο, Γενικὸ Διευθυντὴ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, στὴν ἀπλὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα.

Σε λίγες ἡμέρες κυκλοφορεῖ ὁ πρῶτος τόμος τοῦ Μηνὸς Ἰανουαρίου. Ζητήσατέ τον ἀπὸ τὰ Βιβλιοπωλεῖα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἢ τηλεφωνήσατε στὸ 2107272381, γιὰ νὰ σᾶς ἀποσταλεῖ μὲ ἀντικαταβολή. Εἶναι ἓνα ἔργο πνευματικῆς οἰκοδομῆς γιὰ κάθε Ὀρθόδοξο Χριστιανὸ καὶ κάθε Ὀρθόδοξη Οἰκογένεια. Τὸ ἔργο προλογίζει ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος.

# ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ στιγμιότυπα

Φωτογραφίες του Χρήστου Μπόνη  
και των Ίερων Μητροπόλεων



Ὁ Μακαριώτατος με ἐκπροσώπους τῶν Προσώπων με  
Εἰδικές Ἀνάγκες (Δεκέμβριος 2004).



Ἀπό τὴν θεατρικὴ παράσταση «Παῦλος Μελάς» ποὺ  
ἀνέβασε τὸ θεατρικὸ ἐργαστήρι τῆς Ἱ. Μ. Βεροίας (Νο-  
έμβριος 2004).



Ὁ Σεβ. Δημητριάδος κ. Ἰγνάτιος με τὰ μέλη τῆς Παι-  
δικῆς καὶ Νεανικῆς Χορωδίας τῆς Μητροπόλεως  
(Ὀκτώβριος 2004).



Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τῆς Δημάρχου Ἀθηναίων κ. Θ.  
Μπακογιάννη στὸν Μακαριώτατο (Δεκέμβριος 2004)



Στιγμιότυπο ἀπὸ τὴν παρουσίαση τοῦ νέου βιβλίου τοῦ  
κ. Σαράντου Καργάκου (Δεκέμβριος 2004).



Κορίτσια – ἀκόλουθοι τῆς περιφορᾶς τῆς εἰκόνας τῆς  
Παναγίας τῆς Ἐνορίας Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Πρασί-  
νου Λόφου Ἡρακλείου Ἀττικῆς (Νοέμβριος 2004).



ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ  
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ  
ΚΛΑΔΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.  
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE  
ΤΗΛ. 210-7272253, FAX.: 210-7272251  
ISSN 1105-7203

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ  
ΤΕΛΟΣ  
Τοκ. Γραφείο  
Κ.Ε.Μ.Π.ΑΘ  
Αρ. Θυρίδας  
4036



ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 2786

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1855/2004 ΚΕΜΠΑ